

TURINYS



3

IŠ ARTI

Švedija - galinga sąjungininkė

14

AKTUALIJOS

A. Anušauskas perdavė
ministerijos vėliavą
L. Kasčiūnui

15

Ilgalaikis Belgijos
įsipareigojimas

16

Atvyko brigados „Lietuva“
štabo pirminė valdymo grupė

17

Lietuvos karo medikai rengia
ukrainiečių karius

18

KARIO AKIRATYJE

Nuo „specialiosios“
iki „karinės“. I dalis

22

Ukraina: švedų savanorio
pamokos. II dalis

36

FOTOREPORTAŽAS

20 metų NATO gretose

44

VALIA PRIEŠINTIS

Povilo Dauko prisiminimai ir
fotografijos. I dalis

56

KARO ISTORIJA LINKSMAI

Pėdsakai

Gerbiamieji KARIO skaitytojai,

75-ąsias savo įkūrimo metines NATO Aljansas pasitiko *de facto* karo sąlygomis. Ne, žinoma, priešingai nei 2001 m., po rugsėjo 11-osios išpuolių, 5-asis Šiaurės Atlanto Sutarties Organizacijos straipsnis nėra aktyvuotas ir NATO nevykdo kokios nors stambaus masto karinės operacijos. Tačiau jau minėtąjį *de facto* Aljanso dalyvavimą kare lemia Kremlius, senokai, bent jau savo pačios liaudžiai trimituojantis, jog Ukrainoje, kaip ir kituose „karštuose taškuose“ (įdomu, kas gi įžiebė ten tvyrantį karštį...) būtent NATO siekia „pavergti šventąją Rusiją.“

Tuo tarpu dalis Aljanso narių sugeba leisti sau prabangą visais įmanomais būdais blokuoti paramą Ukrainai, kuri, ko gero, yra šiandieninės kovos už Europos, o ir viso pasaulio geopolitinę pusiausvyrą epicentras. Akivaizdu, kad NATO šalyse vis dar yra politikų, kurie nesuvokia, jog peržengusi nužudytų ukrainiečių kūnus, Maskva griebsis sekančio kąsnio. Ir visai nesvarbu koks putinas ar rasputinas sėdės jos soste. Tenykščio režimo esmė nesikeičia šimtmečius, tik skirtingi tironai laikas nuo laiko pakeičia išskabas.

Be abejo, gerokai išaugęs Aljanso rūpestis savo rytiniu flangu negali nedžiuginti, nes tai, visų pirma, mūsų bei artimiausių mūsų kaimynų bendras saugumas. Tačiau šiandien jo tvirtumas bei garantijos, esančios pamatinėmis NATO vertybėmis, išbandomi Ukrainoje. Ir nors tokia išbandymo forma Aljansui yra primesta, jo (išbandymo) neišlaikymo kaina yra civilizacinės katastrofos dydžio.

Pagarbiai
Darius Varanavičius
vyriausiasis redaktorius

REDAKCIJA

- vyr. redaktorius
Darius Varanavičius,
Darius.Varanavicius@mil.lt
tel. (8 5) 210 3897
- redaktorius Dalius Žygelis,
Dalius.Zygelis@mil.lt
tel. (8 5) 273 5744
- korespondentai:
Ilona Skujaitė, tel. (8 5) 210 3896,
Žydrė Švobienė, tel. (8 5) 278 5285,
Augustė Janutaitė, tel. (8 5) 264 8573,
Darius Sutkus, tel. (8 5) 273 5744,
Lukas Yla, tel. (8 5) 278 5275
- dizainerė Aistė Lapinskaitė,
tel. (8 5) 210 3896
- administratorė Aušra Narsutyte,
tel. (8 5) 210 3895
- archyvo tvarkytojas
Valdas Balciukevičius,
tel. (8 5) 210 3895

Adresas

- Totorių g. 25, LT-01121 Vilnius
- Norintiems užsisakyti
šį žurnalą kreiptis:
tel.: (8 5) 210 3895,
(8 5) 210 3897
arba el. paštu
Ausra.Narsutyte@mil.lt

I ir II viršeliuose –

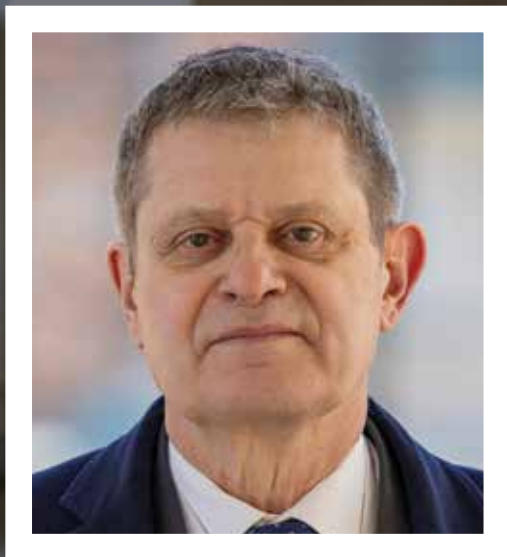
Alfredo Pliadžio nuotr.

- Leidėja – Krašto apsaugos ministerija.
- Redakcijos nuomonė nebūtinai sutampa su autorių nuomone.
- Nuotraukos, rankraščiai negrąžinami ir nerenzuojami.
- Tiražas 2 700 egz. (lietuvių k.); 300 egz. (anglų k.)
- Spausdino Lietuvos kariuomenės Karo kartografijos centras, Muitinės g. 4, Domeikava, LT-54359 Kauno r.
- ISSN 2029-5669.
- Užs. GL-221

www.flickr.com nuotr.



ŠVEDIJA – GALINGA SAJUNGININKĖ



Švedijai tapus 32-ąja NATO nare, iškilmingoje ceremonijoje Vilniuje prie Krašto apsaugos ministerijos (KAM) dalyvavęs Švedijos ambasadorius Larsas Wahlundas padėkojo Lietuvai, NATO kolegoms ir visoms draugiškoms valstybėms už paramą. Su KARIO skaitytojais jis pasidalijo savo įžvalgomis apie šio istorinio momento svarbą visam regionui ir artimiausius Švedijos planus gynybos srityje.

Kokia yra Švedijos visuomenės reakcija į tai, kad jūsų šalis pagaliau tapo Aljanso nare?
Šiuo metu gyvenu Lietuvoje ir man sunku kalbėti už 10,5 mln. švedų, o štai vyriausybėje įtampa atslūgo. Istoriskai žiūrint stojimo procesas gal ir nebuvo

ilgas, tačiau kelias į NATO buvo nelygus. Švedijoje parama narystei NATO dabar yra labai stipri. Žvelgiant iš politinių mokslų pusės, prieš karą Ukrainoje visuomenės palaikymas NATO siekė apie 25–30 proc., o prasidėjus karui vos per kelis mėnesius išaugo iki 75 proc., tai buvo labai didelis ir staigus pokytis. Iš 8 parlamentinių partijų

narystės Aljanse nepalaiko tik Žaliųjų ir kairiosios partijos. Žaliųjų partija skelbia, kad atėjusi į valdžią nebandys atšaukti šio šalies sprendimo, o kairieji kritikuoja vyriausybę, kad ji neskiria pakankamai ginklų Ukrainai.

Daug švedų mano, kad Švedijos narystė NATO yra labai reikšmingas žingsnis. Žiūrint iš ilgalaikės perspektyvos, po narystės Europos Sąjungoje (ES) šis prisijungimas yra natūralus žingsnis. Žinoma, kai kurie žmonės

sako, kad reikėjo skelbti referendumą šiuo klausimu, nes tai didelis pokytis. Tai tiesa, bet vyko intensyvūs debatai tarp dešiniojo sparno partijų, palaikiusių narystę NATO. Didžiausias pokytis

įvyko Socialdemokratų darbininkų partijoje, kuri iki invazijos Ukrainoje oponavo narystei. Po Rusijos agresijos pradžios vidiniai debatai partijoje tęsėsi 3 mėnesius, siekiant bendro sutarimo.

Švedijos įstojimo į NATO proga prie KAM vyko iškilminga ceremonija, kurioje dalyvavo tuometinis krašto apsaugos ministras Arvydas Anušauskas (kairėje) ir Švedijos ambasadorius Lietuvoje Larsas Wahlundas.





Švedų gamybos naikintuvas JAS 39 Gripen.

Kokios buvo pagrindinės istorinės priežastys, vertusios Švediją laikyti neutraliteto dėl stojimo į NATO?

Šiuo atveju reikėtų prisiminti tai, kad Švedija ir Suomija 600 metų buvo ta pati šalis. Suomijos Turku miestas, kurį švedai vadina Abo, savo laiku buvo kur kas artimesnis su Stokholmu nei kiti dabartiniai Švedijos miestai, tokie kaip Geteborgas ar Malmė. Suomiją praradome tuomet, kai Napoleonas carui Aleksandru I pagal Tilžės sutartį perleido ją į Rusijos įtakos sferą. Švedija tuo metu nebuvo pasiruošusi kovoms, o Suomijos praradimas po nedidelio karo buvo didelis šokas visuomenei. Tuo metu šalyje kilo krizė ir į sostą buvo pasikviestas naujas karalius, Napoleono kariuomenės lauko maršalas Jeanas-Baptiste'as Bernadotte'as. Viena iš priežasčių kviestis jį buvo viltis, kad jis, būdamas geras generolas, sugebės atsiimti Suomiją, tačiau jis nusprendė laikytis jėgos balanso, nes tuo metu neturėjo resursų rusams nugalėti. Naujasis karalius sutarė su caru Aleksandru I, jog Švedija nesistengs atsiimti Suomijos, bet pareikalavo garantijų, kad Suomija galėtų pasilikti švediškus įstatymus ir tam tikras laisves.

Ši situacija pasikeitė po I pasaulinio

karo, kai Suomija tapo nepriklausoma valstybe, bet ir tuomet buvo laikomasi politikos nesudaryti spaudimo jai. Jei Švedija būtų prisijungusi prie Aljanso po II pasaulinio karo, kaip padarė Danija ir Norvegija, neaišku, kokias pasekmes dėl to būtų patyrusi Suomija iš Sovietų Sąjungos pusės. Šaltojo karo metais Norvegija ir Danija sutarė, kad

jų teritorijoje taikos metu branduolinis ginklas nebus dislokuojamas, o švedai atsisakė savo planų kurti branduolinį ginklą, kad sovietai nepareikalautų laikyti savo branduolinių bombų Suomijoje. Taigi Švedija visuomet laikėsi politikos kelti kuo mažiau įtampų, kad Suomija patirtų kuo mažiau spaudimo, dėl to ir nestojo į NATO po II pasaulinio

Švedijos kariai įvairiose tarptautinėse misijose ir pratybose įgijo daug bendradarbiavimo su NATO sąjungininkėmis patirties.





Švedija šiuo metu peržiūri gynybos planus, kad kuo geriau pasiruoštų savo ir NATO sienų gynybai.

karo. Kita vertus, sovietai taip pat labai gerai žinojo, kad jei per daug spaus Suomiją, tuomet Švedija įstos į NATO. Tai – šiaurietiškas balansas.

Žvelgiant iš mūsų perspektyvos, galima žavėtis suomiais, išsaugojusiais

savo nepriklausomybę. Jie nuo Šaltojo karo pradžios nuolat darė žingsnius, didinančius jų laisvę, kasdien susikurdami vis daugiau erdvės būti nepriklausomiems. Suomiai yra verti susižavėjimo, tai yra vadovėlinis pavyzdys, kaip

subalansuoti išmintingą diplomatiją su stipria teritorine gynyba.

Švedijos kariuomenė garsėja kaip labai profesionali. Ar jai reikėjo kaip nors papildomai ruoštis sąveikai su kitomis NATO šalių kariuomenėmis?

Mūsų šalyje vyrauja požiūris, kad Švedijos kariuomenė yra labai gerai pasiruošusi. Ji nuo 1994 m. dalyvavo programoje „Partnersystė taikos labui“ (angl. *Partnership for Peace, PfP*), šimtuose tarptautinių pratybų, KFOR misijoje Kosove, įvairiose NATO misijose, taip pat operacijose Afganistane ir Libijoje. Sakyčiau, Švedijos kariuomenė yra itin mobili, gebanti integruotis ir atitinka tuos pačius standartus kaip kitų NATO šalių kariuomenės. Pavyzdžiui Švedijos gamybos naikintuvai JAS 39 *Gripen* yra visiškai suderinti su NATO standartais. Taigi esame pasiruošę narystei NATO. Turėsime pakeisti savo mąstymą, kaip apginti Švedijos sienas ir kaip prisidėti prie Aljanso operacijų tokiose vietose kaip Arktis ir Baltijos jūra, joje esanti Gotlando sala, kuri bus svarbi ir Baltijos šalių gynybos dalis. Galima sakyti, kad Švedijos sienos yra NATO sienos.



Kalbant apie Gotlandą, galbūt yra konkretesnių planų įtraukti į šios salos gynybą Baltijos šalių karius?

Galiu tik pakartoti Švedijos premjero interviu metu neseniai išsakytus žodžius, kad tikrai ginsime Gotlandą. Žvelgiant iš Lietuvos perspektyvos, kai vienintelė jūsų jungtis su Vakarais buvo Suvalkų koridorius, prisijungus Švedijai, užtenka pažiūrėti į žemėlapią – Danija su Švedija kontroliuoja vartus į Baltijos jūrą, o Bornholmas ir Gotlandas labai padės ginant Suomiją ir tris Baltijos šalis.

Kokie yra artimiausi Švedijos ir Lietuvos kariuomenių bendradarbiavimo planai?

Labai tikėtina, kad Švedija dalyvaus Baltijos šalių oro policijos misijoje ir dislokuos batalioną Latvijoje, manau, bus ir kitų žingsnių, bet kol kas dar per anksti apie juos kalbėti. Šiuo metu Lietuva yra pateikusi Švedijai potencialias karinio bendradarbiavimo sritis, ten yra paminėti skirtingi dalykai, dėl kurių dabar svarstoma. Galiu tik spėti, kad turėsime peržiūrėti savo planus ir prisidėsime prie Lietuvos gynybos, o mūsų galimybės ir įgūdžiai veikti virš vandens ir po juo gali būti panaudojami uostų gynybai, nes yra poreikis stiprinti Baltijos jūros uostų apsaugą.



Svarbiausias Švedijos karinių oro pajėgų (KOP) paukštis – **JAS 39 Gripen**

Švedų įmonės „Saab“ gaminamas naikintuvas *JAS 39 Gripen* yra pagrindinis Švedijos KOP orlaivis. Pirmas naikintuvo skrydis įvyko 1988 m.; pirmas serijinis orlaivis buvo pagamintas 1993 m.; į ginkluotę lėktuvas priimtas 1996 m.; 2003 m. pradėtas eksploatuoti modernizuotas variantas; 2019 m. pradėta gaminti atnaujinta modifikacija.

Skelbiama, kad dabar tarnyboje yra aštuoniasdešimt *JAS 39 Gripen C/D* modifikacijos orlaivių, o artimiausiais metais skraidyti pradės dar apie 60 naujos kartos *JAS 39 Gripen* naikintuvų, visiškai atitinkančių NATO standartus. Šie 4+ kartos naikintuvai yra labai manevringi ir gali itin lanksčiai naudotis turimomis galimybėmis. Ekspertai juos įvardija kaip vienus pažangiausių išmaniųjų naikintuvų pasaulyje, kadangi jų elektroninės karybos sistemos gali „apgauti“ ir pažangiausių priešininkų naikintuvus, tačiau informacija apie visas naikintuvo galimybes nėra vieša.

Gamintojų inf.



Švedų povandeniniai laivai

Šių metų pradžioje dienraštis „Politico“ paskelbė, jog Švedija pradėjo statyti povandeninius laivus, skirtus patruliuoti sekliuose Baltijos jūros vandenyse, kad apsaugotų rytines NATO sienas nuo galimų Rusijos karinių jūrų operacijų. Pranešama, kad 66 metrų ilgio A26 tipo dyzeliniai-elektriniai povandeniniai laivai *Blekinge* ir *Skåne* bus pradėti eksploatuoti 2027–2028 metais.

Dabar Švedijos karinis laivynas eksploatuoja vieną modernizuotą švedišką *Södermanland* klasės povandeninį laivą, pagamintą XX a. pabaigoje, ir kelis *Gotlando* klasės dyzelinius-elektrinius povandeninius laivus, kuriuos suprojektavo ir pagamino Švedijos laivų statykla „*Kockums*“. Kaip nurodo gamintojai, tai pirmieji povandeniniai laivai pasaulyje, turintys vadinamąją Stirlingo variklio sistemą, nepriklausomą nuo oro, prailginančią buvimą po vandeniu laiką nuo kelių dienų iki savaitių. Iki tol tokią galimybę turėjo tik branduoliniai povandeniniai laivai.

Gotlando klasės povandeniniai laivai sukurti įvairioms povandeninėms misijoms atlikti, pvz.: priešlaiviniam karui, žvalgybos duomenims rinkti, elektroninių signalų žvalgybai, priešakiniam stebėjimui, specialiosioms operacijoms, užminavimo ir kitoms užduotims.

Gotlando klasės povandeniniai laivai

Gamintojas: „*Kockums*“

Operatorius: Švedijos karinis laivynas

Pastatymo data: 1992–1996 m.

Panaudojimas: nuo 1996 m. iki dabar

Ilgis: 60,4 m

Plotis: 6,2 m

Grimzlė: 5,6 m

Laivas varomas: dviem dyzeliniais-elektriniais varikliais ir dviem *Kockums v4-275R Stirling* įrenginiais

Greitis: paviršiuje 11 mazgų (20 km/h); po vandeniu 20 mazgų (37 km/h)

Įgula: 18–22 karininkai, 6–10 jūreivių

Ginkluotė: torpedos ir minos

Gamintojų inf.

Kaip šiuo metu stiprinama Švedijos kariuomenė?

Savo gynybos biudžetui skiriame 2 proc. bendrojo vidaus produkto (BVP), bet jau dabar vyksta diskusija, kaip jį didinti bent iki 2,5 procento. Planavimu labai atidžiai užsiima įkurta Švedijos gynybos komisija. Be to, labai daug dėmesio turime skirti infrastruktūrai tobulinti, nes Švedijoje dauguma kelių yra išsidėstę šiaurės ir pietų kryptimis, o norint priimti pastiprinimą reikia tobulinti kelių infrastruktūrą vakarų ir rytų kryptimis, kad kariai ir įranga galėtų judėti nuo Norvegijos krantų. Dabar vyksta debatai šia tema, nes kelių ir geležinkelių infrastruktūra bus plečiama.

Po pastarosios Aljanso plėtos Baltijos jūra dažnai vadinama vidiniu NATO ežeru, o Švedija visuomet garsėjo savo karo laivais, nemažai Lietuvos karinių jūrų pajėgų karininkų studijavo jūrų karo laivyno akademijoje. Kokios yra dabartinio Švedijos laivyno stiprybės?

Šiuo metu pagrindinė Švedijos kariuomenės jėga yra KOP. Turime labai modernius naikintuvus, o kartu su Norvegija, Danija ir Suomija esame šioje srityje labai stiprūs pasauliniu mastu. Taip pat turime labai gerus žvalgybinius pajėgumus, o mūsų karinis jūrų laivynas, nors ir nelabai didelis, bet lankstus. Mūsų povandeniniai *Gotlando* klasės laivai labai efektyvūs ir prisitaikę veikti negiliuose Baltijos jūros vandenyse, kuriuose taip pat gausu salų. Manau, pamaty-





Šaukimas į Švedijos kariuomenę buvo atnaujintas 2017 m., trumpiausia karinės tarnybos trukmė – 6 mėnesiai.

sime išaugusią šių pajėgumų svarbą Baltijos jūroje. Reikia nepamiršti, kad Baltijos jūra yra labai sekli, o mes turime patirties, kaip veikti tokiuose vandenyse, be to, patys gaminame tam tinkamus povandeninius laivus.

Manau, kad mūsų karo laivynas ir KOP yra tikrai svarbūs, bet taip pat nepamirštame, kad mums reikia pasirošti ir daugiau pėstininkų. Ukrainos patirtis rodo, kad dabartinis karas yra senamadiškų metodų ir aukštųjų technologijų derinys, o turint dronų, dar reikia, kaip sakoma, batų ant žemės. Atsižvelgiant į pasikeitusią geopolitinę situaciją regione 2017 m. buvo atnaujintas šaukimas į Švedijos kariuomenę. Pavyzdžiui, šiemet pradės tarnauti tūkstančiai jaunuolių, tarp jų bus nemažai moterų, apskritai, šauktinių kiekį planuojama didinti.

Kaip jūsų šalyje organizuojamas šaukimas į kariuomenę?

Tarkim, aš buvau ruošiamas tapti karininku ir kariauti prieš sovietus, laimei, nereikėjo to patirti praktikoje, tačiau tais laikais tarnauti Švedijos kariuomenėje buvo visų pareiga. Netarnaudavo tik apie 10 proc. jaunuolių, turėjusių tam tikrų moralinių nuostatų arba sveikatos problemų, o visi kiti atitarnaudavo bent 9 mėnesius – to-

kia buvo įstatymais reglamentuota pareiga. Kas netarnaudavo, atlikdavo alternatyvią civilinę tarnybą. Trumpiausia karinės tarnybos trukmė šiuo metu yra 6 mėnesiai.

Dabar Švedijos parlamentas nusprendė, kad tokia šaukimo sistema turėtų būti atstatyta, nes neturime pakankamai karių ir jūreivių. Aš turiu keturis sūnus, vienas iš jų 17-metis, jis taip pat bus patikrintas artimiausiais

metais ir jei bus tinkamas, tarnaus kariuomenėje. Tiesa, Švedijoje dabar šiais klausimais vyksta įvairūs debatai, jaunimas klausia, kam iš viso reikia tarnauti, ar tai teisinga. Mūsų laikais eiti patikrinti sveikatą ir tarnauti kariuomenėje buvo visiškai dėsninga, kaip neabejojama, kad po žiemos ateina pavasaris. Kadangi šaukimo į kariuomenę Švedijoje nebuvo 8 metus, suprantama, kad dabar vyksta daug





Švedijoje vyksta intensyvių diskusijų apie tai, kad vertėtų sugrįžti prie visuotinės gynybos sistemos, kokia buvo Šaltojo karo metais.

šalia Rusijos.

Jokių didesnių veiksmų iš Rusijos pusės nepajutome. Keletą kartų buvo pakelti naikintuvai dėl incidentų oro erdvėje, labai išaugo dezinformacijos kiekis, padaugėjo *hakerių* atakų, pavyzdžiui, kartą buvo perkrauti savivaldybių ir viešųjų įstaigų tinklai, kuriuos administruoja viena suomių įmonė. Kai kurie žmonės mano, kad pernai vykę Korano deginimai galėjo turėti rusiškos įtakos.

Kalbant apie grąsinimus apskritai, jų sulaukiame beveik kasdien, nes tai tapo Rusijos propagandistų, tokių kaip Solovjovas ir Simonian, nuolatinė pokalbių šou tema. Jie susėda ir tiesiog šneka, kad rytoj, pavyzdžiui, puls Paryžių, o gal geriau Londoną ar Stokholmą. Manau, kad kuo daugiau svaidomasi grąsinimais, ypač jei jie tampa pokalbių šou dalimi, tuo mažiau rimtai į juos reaguoja žmonės.

Vis dėlto Lietuvoje dažnai girdime politikų ir ekspertų vertinimus, kad artimiausiais metais gali kilti Rusijos ir NATO karas. Ką apie tokią galimybę mano švedų politikai? Ar ruošiatės tokiam scenarijui?

Si vis pacem, para bellum. Taip būtų galima apibūdinti švedų politikų požiūrį į šį klausimą. Prisijungimas prie NATO yra didžiausias atgrasymas, nes į Aljansą įstojome ne dėl to, kad kariautume, bet siekdami išvengti karo. Turime būti stiprūs ir sugrįžti prie modernizuoto kolektyvinio gynybos sistemos varianto, kokį turėjome per Šaltąjį karą. Griuvus Berlyno sienai, daug kas Vakarų Europoje manė, kad prasideda amžina taika, reikia bendradarbiauti su Rusija ir ją integruoti, tačiau dabar šios dienos jau praėjo. Dabartinė Švedijos vyriausybė ir politikos lyderiai sako, kad negalime atmesit karo galimybės ir turime ruoštis tam. Tokia pozicija yra nauja patirtis nemažai daliai visuomenės narių, bet ne man. Ilgai buvo manoma, kad avys ir vilkai gali kartu ganytis laukuose, bet taip nėra, taigi turime pasirengti.

Be to, ruoštis turi ne tik kariuomenė, bet visi turime grįžti prie senos visuotinės gynybos sistemos, veikusios per Šaltąjį karą. Tuo metu visos įstaigos,



diskusijų, bet manau, kad pamažu tai ir vėl taps normaliu dalyku.

Dar viena šios diskusijos tema, kad šaukimas į kariuomenę galėtų būti priemonė, kaip integruoti imigrantus. Tai yra vienas iš būdų integruoti šiuos žmones į mūsų visuomenę. Kai tarnauji kariuomenėje, miegi kartu su 8–10 žmonių viename kambaryje, dirbi stresinėse situacijose ir bendrauji, tai yra tarsi savotiškas „krikštas“ integruojantis į Švedijos visuomenę.

Kai Švedija ir Suomija paskelbė,

kad stos į NATO, Rusija iš karto pa-grasino, jog sulauksite atsako. Ar per šį laikotarpį pastebėjote kokių nors nedraugiškų veiksmų iš jos pusės?

Esu ramus, nes iš Rusijos tokio grąsinimo ir buvo galima tikėtis. Nenorėčiau kritikuoti žurnalistų, bet dalis Rusijos žaidimo yra daryti įtaką kaimynams juos gąsdinant, tai turi būti vertinama kaip nuomonės formavimo operacijos. Manau, kad Švedija turėtų pasimokyti iš Suomijos, – ši šalis labai ramiai išgyveno Šaltąjį karą, būdama

ligoninės, mokyklos turėjo saugoti reikiamus kiekius produktų ir medžiagų, visos šalies sistemos turėjo planus gynybai, atitinkamą geležinkelų sistemą ir pan. Iki 1990-ųjų beveik kiekvienas namas Švedijoje turėjo saugyklą nuo atominio ginklo – kambarį rūsyje. Kai Berlyno siena griuvo, žmonės tose patalpose pradėjo laikyti maistą ir dvi račius, bet dabar turime sugrįžti prie šios sistemos. Beje, prasidėjus karui Ukrainoje, tie apsaugos kambariai vėl buvo prisiminti, imta pirkti konteinerius vandeniui ir konservuotą maistą karo atvejui, taigi situacija keičiasi.

Žinoma, šioje srityje labiausia pažengusi yra Suomija, kuri išmintingai išsaugojo savo kolektyvinės gynybos sistemą. Jie niekada nebuvo atsisakę jos, nuolat vykdė šaukimą į kariuomenę ir dabar šalis, turinti apie 6 milijonus gyventojų, prireikus gali mobilizuoti beveik milijoną žmonių. Tai viena stipriausių NATO kariuomenių, technologiškai gal ne taip stipriai išvystyta kaip

Švedijos, bet Suomija turi sistemą, kaip per kelis mėnesius visą visuomenę paruošti veikti karo sąlygomis.

Šiuo metu daug Europos šalių bando užkaišyti gynybos spragas, o karinė pramonė nebespėja patenkinti visų poreikių. Kokia situacija šioje srityje Švedijoje?

Švedijos gynybos pramonė, daugeliu atvejų pirmaujanti pasaulyje, valstybės buvo perduota į privačias rankas, bet nuo 2023 m. inicijuotas procesas peržiūrėti strategiškai svarbių verslo įmonių nuosavybės struktūrą. Švedijos amunicijos gamykla netoli Norvegijos sienos patrigubino savo gamybą, o „Saab“ stato didelę gamyklą Indijoje ir visiškai kontroliuos gamybą joje, nes tai nebus bendra įmonė. „Saab“ tapo pirmuoju užsienio investuotoju Indijoje, kuri nori diversifikuoti savo ginkluotę, pirkti ginklus ne tik iš Rusijos, bet ir gamintis pati. „Saab“ taip pat tiekia Ukrainai artileri-

jos sistemas, o karo pradžioje švediškai *Carl Gustav* ir *NLAW* padėjo apginti Kyjivą. Karinės pramonės srityje Švedijoje matome pokyčius, nes prieš 5–10 metų buvęs nenoras investuoti į gynybos pramonę dėl tam tikrų etinių motyvų jau praėjo.

Naujosios technologijos, įskaitant dirbtinį intelektą, jau dabar keičia karybos pobūdį. Ar Švedija investuoja į šią sritį?

Bendrame paveiksle Europa šioje srityje atsilieka nuo Jungtinių Amerikos Valstijų (JAV) ir Kinijos, kurios investuoja daugiau, bet Švedijoje šiai temai skiriama daug lėšų, veikia keli moksliniai centrai, tyrinėjantys šiuos aspektus. Mes taip pat turime Švedijos gynybos tyrimų agentūrą, kuri yra viena pirmaujančių institucijų gynybos ir saugumo tyrimų srityje Europoje.

Dėkojame už pokalbį. ■

Kalbino Ilona Skujaitė

Labai tikėtina, kad netrukus Švedijos KOP naikintuvai *JAS 39 Gripen* prisijungs prie Baltijos šalių oro policijos misijos.







Švedijos kariuomenė: pagrindiniai faktai

Struktūra

Švedijos ginkluotąsias pajėgas sudaro sausumos kariuomenės, karinio jūrų laivyno ir karinių oro pajėgų padaliniai, taip pat vidaus apsaugos pajėgos. Visos kariuomenės rūšys taip pat naudojami mokymų, logistikos, vadovavimo ir kontrolės bei žvalgybos pajėgumais.

Taikos metu Švedijos ginkluotosios pajėgos yra įsikūrusios daugiau nei 70 skirtingų vietų visoje šalyje. Aukšto lygio parengties ar mobilizacijos metu būtų keičiama ginkluotųjų pajėgų struktūra, kad būtų galima perskirstyti visą personalą, įrangą ir infrastruktūrą, pasirengti ginkluotiems konfliktams arba remti konkrečius padalinius.

Sausumos pajėgos



Pirminė kariuomenės dalinių užduotis yra prisidėti prie Švedijos gynybos ir atremti panašiai aprūpintas priešininkų sausumos pajėgas. Parlamento nurodymu šie daliniai taip pat turi būti pasirengę dalyvauti karinėse operacijose už Švedijos ribų. Dalis šių pajėgų tarnauja tarptautinėse taikos palaikymo operacijose.

Technika, ginkluotė, įranga:

- vikšrinės transporto priemonės;
- ankstyvojo įspėjimo sistemos;
- fiksuoti ir plaukiojantys tiltai;
- išminavimo įranga;
- oro gynybos raketos;
- šarvuotosios mašinos;
- kovos mašinos;
- tankai;
- ryšių sistemos;
- nuotoliniu būdu valdomos orlaivių sistemos;
- minosvaidžiai;
- artilerija.

Karinis jūrų laivynas



Karinio jūrų laivyno kariniai vienetai yra skirti nacionalinėms ir tarptautinėms misijoms. Jie yra pasirengę dalyvauti karinėse operacijose už Švedijos ribų. Nemažai karinių jūrų pajėgų vienetų yra priskirti tarptautiniams junginiams.

Karo laivai:

- patruliniai;
- korvetės;
- minininkai;
- greitojo puolimo;
- koviniai;
- pagalbiniai;
- povandeniniai;
- povandeniniai gelbėjimo.

Taip pat karinis jūrų laivynas disponuoja lėktuvais.

Karinės oro pajėgos



Karinės oro pajėgos organizuoja ir apmoko aviacijos, oro desanto ir oro bazių valdymo padalinius. Karinių oro pajėgų padaliniai, bendradarbiaudami su sausumos pajėgomis ir kariniu jūrų laivynu, vykdo vidaus ir tarptautines operacijas kartu su kitomis valstybėmis, organizacijomis ir vyriausybėmis agentūromis. Karinių oro pajėgų daliniai yra pritaikyti nacionalinėms ir tarptautinėms misijoms.

Karinių oro pajėgų daliniai

- **Naikintuvų eskadrilės** gali vykdyti operacijas prieš taikinius ant žemės, ore ir virš vandens itin tiksliai ir labai lanksčiai. Šie padaliniai taip pat renka žvalgybos informaciją ir nuolat budi, kad apgintų Švedijos teritorinį vientisumą.
- **Transporto orlaivių eskadrilės** atlieka gabenimo oru operacijas ir yra naudojamos, pavyzdžiui, nacionalinėse ir tarptautinėse humanitarinėse misijose.
- **Signalų žvalgybos padaliniai** vykdo elektroninę kovinę žvalgybą.
- **Radariniai stebėjimo įrenginiai** pirmiausia naudojami duomenims, gaunamiems iš antžeminių ir jūrų jutiklių, patikslinti.
- **Sraigtašparnių eskadrilės** vykdo nacionalines ir tarptautines antžemines ir jūrų operacijas.
- **Oro pajėgų bazės** palaiko aviacinius vienetus ir jiems reikalingą infrastruktūrą.
- **Pagrindinė vadovavimo ir valdymo padalinių** užduotis yra stebėti oro erdvę, rengti ir platinti ataskaitas apie jos būklę ir vadovauti orlaiviams.

Šaltinis: www.forsvarsmakten.se



A. Anušauskas perdavė ministerijos vėliavą L. Kasčiūnui

Krašto apsaugos ministerijai (KAM) daugiau nei trejus metus vadovavęs Arvydas Anušauskas ministerijos vėliavą ir valdžios regaliją – skeptrą – kovo 26 d. perdavė naujam ministrui Laurynui Kasčiūnui.

Esu dėkingas ministrui ir visiems krašto apsaugos sistemos darbuotojams, kariams už pradėtą ir įgyvendintą iniciatyvas. Tikiu, kad per šį naują laikotarpį pavyks padaryti reikšmingų darbų, kad mūsų valstybė būtų stipresnė.

„Dėkoju visiems dirbusiems kartu. Krašto apsaugos sistema per pastaruosius metus padarė tikrai daug ir keitėsi ne tik dėl padidinto biudžeto. Tai ir dėl žmonių, kurie vėl matė prasmę savo darbe, matė pokyčius sistemoje, matė ypač gerą santykį su kariais, matė stiprėjančią ir naujus pajėgumus kuriančią kariuomenę bei jos nuoširdžią paramą kovojančiai Ukrainai, matė nuoseklų darbą su mūsų sąjungininkais“, – sakė ministerijoje darbą baigiantis ministras A. Anušauskas.

„Perimu didelę atsakomybę. Šios Vyriausybės kadencijos metu buvo pradėta daug svarbių projektų, kuriuos reikės tęsti, tarp jų ir Vokietijos brigados dislokavimas Lietuvoje, Lietuvos kariuomenės divizijos steigimas.

Suprantu, kad laukia įtemptas laikas, bet esu pasiruošęs naujiems iššūkiams. Dabartinėje geopolitinėje situacijoje neturime prabangos stoviniuoti. Turėsime spartinti visuotinės gynybos koncepcijos įgyvendinimą, užbaigti šaukimo reformą, plėsti gynybos pramonę, stiprinti droninius pajėgumus ir įgyvendinti kitus svarbius projektus. Taigi, laikas pasiraitoti rankoves ir kipti į darbus“, – sakė krašto apsaugos ministru paskirtas L. Kasčiūnas.

Naujasis ministras Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institute studijavo politikos mokslus, apgynė socialinių mokslų srities politikos mokslų krypties daktaro disertaciją, dirbo pedagoginį darbą. 2007–2016 m. dėstė Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institute. Nuo 2011 m. yra Tėvynės sąjungos-Lietuvos krikščionių demokratų narys. 2012–2016 m. vadovavo Rytų Europos studijų centrui. 2009–2012 m. dirbo Seimo Pirmininkės Irenos Degutienės patarėju užsienio politikos klausimais. 2016 m. L. Kasčiūnas buvo išrinktas Seimo nariu. Prieš tapdamas krašto apsaugos ministru ėjo Seimo Nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto pirmininko pareigas.

KAM informacija
Alfredo Pliadžio nuotraukos





Ilgalaikis Belgijos įsipareigojimas

Per kovo pabaigoje vykusį oficialų vizitą Belgijoje Lietuvos kariuomenės vadas gen. Valdemaras Rupšys aktualius karinio bendradarbiavimo klausimus aptarė su Belgijos kariuomenės vadu admr. Micheliu Hofmanu.

Vizito metu kariuomenių vadai dalijosi saugumo situacijos vertinimais bei įžvalgomis, aptarė karinės paramos Ukrainai klausimus, pristatė savo nacionalinių pajėgumų vystymo planus. Per gen. V. Rupšio susitikimą su Specialiųjų operacijų pajėgų (SOP) vadovybe kalbėta apie naujas Lietuvos ir Belgijos SOP bendradarbiavimo perspektyvas.

„Minime Lietuvos stojimo į NATO dvidešimtmetį. Nuo pat pirmųjų narystės Aljanse minučių būtent Belgijos karinių oro pajėgų naikintuvai nusileido Lietuvos karinių oro pajėgų Aviacijos bazėje Šiauliuose ir pradėjo patruliuimą, vykdydami NATO oro policijos misiją Baltijos šalyse. Šiandien Belgijos kariai – nedaloma NATO priešakinių pajėgų bataliono dalis, nepertraukiamai užtikrinę savo buvimą Lietuvoje nuo 2017 metų. Lietuva labai vertina Jūsų šalies indėlį tiek siekiant atgrasyti potencialų priešą,

tiek užtikrinant mūsų šalies ir regiono saugumą“, – sakė gen. V. Rupšys ir padėkojo Belgijos kariuomenės vadui už demonstruojamą ilgalaikį kolektyvinės gynybos įsipareigojimą ir tvirtą dvišalę draugystę.

Tiek Lietuvos kariuomenė, tiek mūsų šalies sąjungininkai atsakingai ruošiasi būti pirminio atsako pajėgumais agresijos atveju ir kartu treniruojasi siekdami efektyviai integruoti sąjungininkus, esančius mūsų regione, į naujai patvirtintus NATO gynybos planus. Itin perspektyvia Lietuvos ir Belgijos karinio bendradarbiavimo sritimi įvardyta logistika, nes tai ypač svarbi sritis siekiant užtikrinti karinių vienetų aprūpinimą bei sėkmingas karines operacijas tiek taikos metu, tiek mūšio lauke. Belgijos karinės pajėgos turi itin aukštos kvalifikacijos logistikos specialistų, kurie savo profesionalumą įrodė Lietuvoje dislokuojant pirmąsias NATO priešakinių pajėgų rotacijas.

Belgijos kariuomenės vadas adm. M. Hofmanas per susitikimą pabrėžė, kad abi valstybės sieja tvirtos ilgalaikės karinio bendradarbiavimo tradicijos. Jis domėjosi, kokiais naujais būdais Belgijos kariai galėtų prisidėti prie Lietuvos bei viso regiono saugumo.

Naujas bendradarbiavimo galimybes atverianti sritis – Lietuvos ir Belgijos SOP bendradarbiavimas. Lietuva

prisiėmė atsakomybę vadovauti naujai kuriamai Baltijos šalių Specialiųjų operacijų komponentų komandai (angl. *Special Operations Component Command, SOCC-B*), kuri leistų NATO SOP pajėgoms Baltijos jūros regione veikti pagal vieningą vadovavimo ir valdymo (angl. C2) struktūrą. Kariuomenės vado teigimu, Belgijos SOP prisijungus prie šios komandos būtų sustiprintas atgrasymo komponentas ir gynybos pajėgumai.

Susitikime daug dėmesio skirta paramos Ukrainai klausimams. Vadinamosios Ramšteino grupės mastu Lietuva kartu su Islandija prisiėmė vadovavimą išminavimo koalicijai, kurios tikslas – padėti Ukrainos gynybos ministerijai ir kariuomenei atitinkamai humanitarinio ir kovinio išminavimo srityse perkant išminavimo įrangą ir rengiant mokymus. Prie šios koalicijos planuoja prisijungti 21 šalis, tarp jų ir Belgija, jų atstovams pasirašius ketinimų protokolus.

Lietuvos kariuomenės informacija ir nuotraukos



Atvyko brigados „Lietuva“ štabo pirminė valdymo grupė

Balandžio viduryje į Vilnių atvyko Vokietijos kariuomenės Sausumos pajėgų vadas gen. ltn. Alfonsas Maisas ir Vokietijos kariuomenės 45-osios brigados „Lietuva“ štabo pirminė valdymo grupė. Pirminį Vokietijos brigados Lietuvoje elementą sudaro per 20 Vokietijos karių.

Pirmieji į Lietuvą atvykę kariai įsikurs Vilniuje ir bus atsakingi už brigados perkėlimo į Lietuvą planavimą bei karinei infrastruktūrai keliamų reikalavimų derinimą. Iki metų pabaigos išaugęs pirminis štabo elementas taps atsakingu ir už pagalbą perkeliant Vokietijos karius tarnauti į Lietuvą.

Vokietija yra įsipareigojusi Lietuvoje dislokuoti sunkiąją brigadą su trimis manevriniais batalionais ir visais reikalingais įgalintojais, įskaitant kovinės paramos ir aprūpinimo vienetus.

Brigada bus sudaryta iš jau egzistuojančių ir naujai formuojamų vienetų. Į Lietuvą bus perkeltas 203-iasis

tankų batalionas iš Šiaurės Reino-Vestfalijos ir 122-asis šarvuotasis pėstininkų batalionas iš Bavarijos. Šiuo metu Lietuvoje esanti NATO priešakinių pajėgų kovinė grupė bus performuota į daugianacionalinį batalioną ir taps sudėtine brigados dalimi.

Numatoma, kad iš viso į Lietuvą persikels apie 5 000 Vokietijos brigados karių ir civilių, dalis iš jų atvyks su savo šeimomis. Tarnybos vietos bus dvi – Rūdninkai ir Rukla, kariai su šeimomis gyvens Vilniuje ir Kaune, o papildomai bus kuriami logistiniai taškai ir kitose Lietuvos vietose.

KAM informacija
Karolio Kavolėlio, www.flickr.com nuotr.



Šių metų kovo mėnesį baigėsi keturių savaičių trukmės medikų rengimo kursai, skirti iš Ukrainos atvykusiems kariams.

Šių mokymų tikslas – parengti kompetentingus būrio lygmens mūšio medikus, kurie gebėtų tinkamai suteikti pagalbą mūšio lauke.

Kariai mokėsi suteikti pirminę medicininę pagalbą, stabdyti kraujavimą, išvalyti kvėpavimo takus ir stebėti kvėpavimo funkciją, atlikti krūtinės dekompresiją, tinkamai reaguoti į sužalojimus ir šoko būseną, išvalyti žaizdas, jas susiūti, parinkti ir dozuoti vaistus. Daug dėmesio buvo skirta sužeistųjų, atsižvelgiant į jų sužeidimus ir gydymo poreikius, evakuacijai į medicinos įstaigas. Kariai buvo mokomi pagal *M.A.R.C.H.* (angl. *Massive Hemorrhage, Airway, Respiration, Circulation, Hypothermia*) algoritmą, kuris nurodo, kokia eilės tvarka apžiūrėti nukentėjusį ir pagal tai įvertinti jo būklę.

„Kursai ukrainiečių kariams buvo sėkmingi tiek praktiškai, tiek teoriškai. Kariai įgijo pagrindinių medicinos žinių, pradedant anatomine struktūra ir baigiant gyvybinių parametru stebėjimu bei pirmosios pagalbos suteikimu. Naujausios žinios ir įgūdžiai jiems padės veiksmingai reaguoti į sužeidimus ir išsaugoti gyvybes laiku



Lietuvos karo medikai rengia ukrainiečių karius

suteikiant pirmąją pagalbą“, – kalbėjo kursų koordinatorė vyr. srž. Karilė Vasiliauskienė.

Kariams paskaitas skaitė ir praktinius užsiėmimus vedė Dr. Jono Basanavičiaus karo medicinos tarnybos Mokymo centro, Medicininės paramos vienetų grupės, Karių sveikatos priežiūros, Karių visuomenės sveikatos

priežiūros ir Karo psichologijos sektorių bei Krašto apsaugos savanorių pajėgų specialistai. Taip pat savo žiniomis ir patirtimi dalijosi instruktoriai, į šiuos kursus atvykę iš Jungtinių Amerikos Valstijų.

Lietuvos kariuomenės informacija
Št. srž. spec. levos Budzeikaitės nuotr.



Rusijos karinė propaganda jungia naujas pavaras, skirtas vidaus rinkai. Šį kartą pastangos tam, kad vietinei publikai paaikšintų, kokiū būdu Putino 2022 m. vasario 24 d. paskelbta „specialioji operacija“ įklimpo ir dabar jau vadinama „karine“.

NUO „SPECIALI IKI „KARINĖS I DALIS

Veikiausiai galima sutikti, kad, einant tretiesiems visu mastu vykdomo Rusijos karo prieš Ukrainą metams, žlugo ar bent jau buvo kvestionuotos nemažai karinių bei politinių dogmų, o šiuolaikinės karybos sąvokos pasipildė elementais, kurie anksčiau nebuvo plačiai žinomi. Tačiau tokie teiginiai taip pat vertintini dvejopai. Viena vertus, galime žiūrėti objektyviai ir pripažinti, kad matome daugeliu hibridinio karo elementų paremtą konvencinę operaciją, kurioje yra akivaizdus agresorius ir besiginantysis, kuris atsilaiko, nors Vakarų partnerių parama yra nepakankama. Pastarieji, beje, aiškiai prisibijo ir net nedrįsta bandyti užčiuopti tos ribos, kurią peržengus bus galima teigti, kad jų (Vakarų) įsitraukimas į karą yra tiesioginis. Kita vertus, į šį karą verta pažvelgti ir iš agresoriaus pusės, nes bet koks bandymas suprasti priešo mąstysenos bei planavimo algoritmus nors kažkiek lengvina kovą su juo.

Neįvykusi operacija „Dunojus“

Bandydami pateisinti užsitęsusį karą Ukrainoje kai kurie rusų „karo mąstytojai“ pripažįsta, kad iš pradžių tikrai buvo planuota greito tempo „specialioji operacija“, kuri, net jei ir būtų kažkiek užsitęsusi, neturėjo peraugti į visa apimantį karą. Kaip teigia toks Ruslanas Puchovas, Rusijos strategijų ir technologijų analizės centro direktorius, „tik ateities istorikai atsakys į klausimą, kodėl Maskva manė, kad „specialiosios operacijos“ scenarijų įmanoma įgyvendinti ir nepaisė akivaizdaus fakto, kad Ukrainos ginkluotosios pajėgos jau nuo 2014 m. „auginosi raumenis“ realaus karinio konflikto Donbase sąlygomis“.

Be to, verta atkreipti dėmesį, kad pats Putino bei jo sėbrų sukurptas „specialiosios operacijos“ planas nėra jos originalas – tai beveik paraidžiui nurašytas 1968 m. sovietų invazijos į Čekoslovakiją scenarijus, dar žinomas

kaip operacija „Dunojus“. Pastarosios esmę taip pat sudarė šalies sostinės oro uosto užgrobimas, desanto dalinių „nuleidimas“, o šie jau savo ruožtu turi blokuoti sostinę, kai tuo pačiu metu keliomis kryptimis į šalies teritoriją sparčiai skverbiasi mechanizuotosios kolonos, užima stambiausius miestus, kuriuos vėliau „išvalo“ *specnazas* ir kitos specialiosios tarnybos.

Tačiau kai kurių aplinkybių skirtumų dabartinis Kremlius, palyginti su 1968 m. planuotojais, neįvertino. Visų pirma buvo apsirikieta manant, kad politinė Ukrainos valdžia bei kariuomenė nespriešins, jau nekalbant apie teritorinės gynybos efektą, kuris iš esmės lėmė, kad buvo išsaugotas Kyjivas ir imta masiškai trukdyti rusų kolonų judėjimui kitų didžiųjų miestų link. Kitas svarbus faktorius – operaciją „Dunojus“ vykdė didelė ir galinga tuometinės Varšuvos sutarties organizacijos (VSO) karinė grupuotė, kurios kiekybinis pranašumas prieš Čekoslovakijos kariuomenę (jei pastaroji, taip



OSIOS

pat būdama VSO dalimi, būtų visgi pasiryžus priešintis) buvo didžiulis.

O „specialiosios operacijos“ prieš Ukrainą architektai ryžosi įvesti kariuomenę į šalį, savo teritorija gerokai didesnę nei anuometinė Čekoslovakija, ir invaziją vykdė su ribotų galimybių karine grupuote (apie 185 000 karių arba apie 140 bataliono taktinių grupių). Net pridėjus tariamose Donecko ir Luhansko „liaudies respublikose“ mobilizuotuosius (dar apie 110 000 asmenų), šios pajėgos kiekybiškai vis tiek nusileido Ukrainos kariuomenei, kuri dar iki 2022 m. vasario 24 d. buvo spėjusi paskelbti dalinę mobilizaciją. Be to, nemaža dalis Ukrainos karių jau turėjo pakankamai karinės patirties, įgytos nuo 2014 metų.





Todėl, siekdami pateisinti milžiniškas nesėkmes pirmaisiais „specialiosios operacijos“ mėnesiais, kai kurie Rusijos karo propagandistai teigia, kad pirmajame savo etape minėtoji operacija buvo pasmerkta nesėkmei vien jau dėl kiekybinio jėgų santykio. Iš dalies šie teiginiai yra teisingi.

Tačiau jie sukonstruoti kaip ir visa rusiškoji propaganda, netgi nesvarbu, kokiai – vidaus ar užsienio – publikai ji skirta. Turime kažkokį vieną neva fundamentalų teiginį, kuris lyg ir teisingas, o detalės, kaip visuomet, nutylimos arba iškraipomos.

Kas nutylima ir kuo giriamasi

Savo plataus masto invaziją į Ukrainą Rusija iš viso pradėjo aštuoniomis kryptimis. Ar tai ne per daug, ypač žinant, kad veržiesi į svetimą teritoriją, kur kažin ar būsi sutiktas su gėlėmis? Faktas, kad tariamai draugiška rusakalbių Ukrainos gyventojų reakcija buvo gerokai pervertinta, irgi lieka kažkur paraštėse.

Šiauriniame sektoriuje Rusija puolė iš Baltarusijos teritorijos per Pripetės pelkes, taip pat iš savo teritorijos per Sumų ir Černihivo sritis, šiaip ne taip pasiekė Kyjivą, tačiau nesugebėjo jo nei užimti, nei apsupti. Desantinė operacija Gostomelio oro uoste virto spąstais, kai puolimo išvakarėse savo postus ten įsirengė žvalgybinę informaciją turėjusios Ukrainos specialiųjų operacijų pajėgos (SOP) ir pirmieji rusų desantininkus gabenę sraigtasparniai nusileido toli gražu ne taip, kaip buvo planuota. Kiti bandė desantuotis, bet buvo „sudaužyti“ vietoje jau laukusių Ukrainos kariuomenės ir teritorinės gynybos karių, o ukrainie-





čių artilerija kilimo ir nusileidimo taką greitai pavertė netinkamu naudotis.

Ukrainos priešlėktuvinės ir oro gynybos pajėgumai taip pat buvo nuvertinti, todėl besiveržiančiųjų kolonų palaikymas iš oro greitai tapo sunkiai įmanomas. Transporto eilės ėmė driektis ilgus kilometrus, rusų komunikacijos strigo, teko turėti kone pastovų ugnies kontaktą, jau nekalbant apie itin efektyvias Ukrainos SOP pasalas.

Tiek apie šiaurę. Kita puolimo kryptis, kurios tikslas – Charkivas, buvo sustabdyta nepasiekusi miesto, o kai kurios jos dalys įklampintos dar pasienyje.

Apie šiuos dalykus Rusijos vidaus publikai nekalbama. Tačiau nepamirštama pasigirti pirmine sėkme pietuose, kur, anot rusų karo propagandistų, „suveikė Rusijos simpatikai bei „miegantys“ agentai“. Tai neva vos ne per keletą dienų leido Rusijos kolonoms, judėjusioms iš Krymo, užimti dideles Chersono ir Zaporizės sričių dalis, rytuose pasiekti Mariupolį, o vakaruose išvystyti puolimą Mykolajivo ir Odesos link.

Tačiau, kaip žinoma, išskyrus Mariupolio suliginimą su žeme, Rusija nepasinaudojo šia įgyta iniciatyva. Iš Chersono buvo nuspręsta pasitraukti, o Juodojoje jūroje sutelkto laivyno palaikymas virto šnipštu, pradedant

atitinkama kryptimi nugarmėjusio kreiserio „Moskva“ ir dar, tikėtina, nebaigiant daugybe kitų rusų laivų, kuriuos ukrainiečių priešlaivinės raketos bei vandens dronai sėkmingai nuleido į dugną. Šių pralaimėjimų analizė taip pat ne vidaus publikai.

Iš esmės galima teigti, kad po pirmųjų puolimo mėnesių Kremlius turėjo susivokti, jog teks veikti plataus masto karo sąlygomis, susiduriant su besiginančiu, tačiau gausiu ir gerai

pasirengusiu priešininku, kuriam paramą ėmė teikti kone visos Vakarų valstybės.

Tikėtina, kad bent jau karinė Rusijos vadovybė tokią padėtį ėmė suvokti jau 2022 m. kovą, nes balandžio 5 d. rusų kareivės pasitraukė iš Kyjivo, Sumų ir Černihivo sričių, taip pat ir šiaurinės Charkivo srities dalies. Ką jie paliko po savęs, ypač tokiuose miestuose kaip Buča ar Irpinė, mes šiandien žinome. Tačiau Rusijos vidaus rinkai tai pateikiama kaip „taikus taktinis atsitraukimas“. ■

Parengė Daumantas Gruodis
Tęsinys kitame KARIO numeryje



www.flickr.com nuotr.

МАРІУПОЛЬ



„...Visada prisimenu kontrataką, kurią atlikome 2015 m. pradžioje. Po to, kai galingos Rusijos šturmo pajėgos išstūmė mūsų kuopą iš Širokino gyvenvietės, visa, kas liko ir buvo išgelbėta, skubiai sutelkta puolimui. Maždaug 40 vyrų ir pora apgadintų pėstininkų kovos mašinų frontaliu puolimu prieš gausesnes rusų pajėgas (gerokai daugiau nei 100), kurias

rėmė keletas tankų ir kitų kovos mašinų.

Šis planas jokių būdu nėra protingas, bet tai ne esmė. Esmė yra pamatyti žmones, kurie ne dėl įsakymo, o savo noru mielai puola į kalną prieš priešą, kurio nugalėti negali tikėtis, ir garsiai bei išūliai džiūgauja verždamiesi per priešo ugnį. Nerealų, bet tai pats tikriausias dalykas, kurio liudininku buvau aš pats. Mažas Širokino mūšis daugeliu atžvilgių suformavo „Azovą“ į vieneta, kuri dabar stengiasi palaužti visa Rusijos karo mašina. Azoviečiai tą rytą prieš daugelį metų parodė mirties nepaisančią narsą, o kiti ukrainiečiai ją parodė ir anksčiau, ir vėliau.

Štai todėl Rusija pralaimės šį karą.“

Carolus Löfroos



Ukrainos savanoriai prie Širokino gyvenvietės

UKRAINA:

II DALIS

ŠVEDŲ SAVANORIO PAMOKOS

Mūšis dėl Širokino

2015-ųjų vasario 13 d., penktadienį, mūsų būrys buvo permestas į strategiškai svarbią Širokino gyvenvietę pakrantėje maždaug 10 km ryčiau Mariupolio. Mūsų puolimas tuo metu tęsėsi jau trečia diena.

Širokiną laikė gerokai praretinta „Azovo“ Mariupolio bataliono kuopa, kuriai vadovavo vadas šaukiniu *Kirtas*, taip pat nedidelis kiekis Ukrainos ginkluotųjų pajėgų jūrų pėstininkų.

Formaliai *Kirto* kuopa buvo motorizuotoji, bet neturėjo šarvuotosios

technikos – tik šiek tiek lengvųjų ir sunkiųjų įvairių modelių automobilių.

Pats miesteliūkštis nebuvo ypatingas, tik truputį didesnis nei kiti šiame rajone. Strateginę svarbą jam teikė kelias, kertantis siaurinę jo dalį ir vakerariau esančias aukštumas. Jos puikiai tiko gynybos pozicijoms.

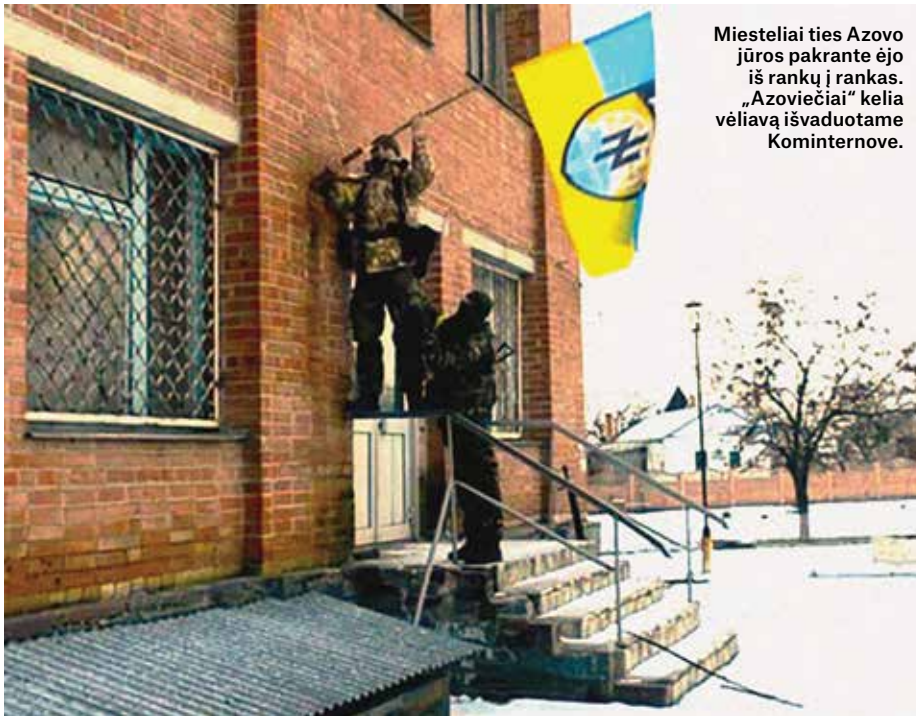
Rusai nuo pat pradžių įvykdė keletą nereikšmingų bandymų atakuoti Širokiną. Buvo aišku, kad greit bus tikrasis smūgis.

Dieną žvalgų grupė, įsikūrusi tame pačiame pastate kaip ir mes, paėmė belaisvį. Tai buvo nusenęs vietinis civilis – nešinas medžiokliniu šautuvu,

jis šlaistėsi po gyvenvietę. Jis aiškino medžiojęs paukščius, bet nuodugniau apžiūrėjęs paaiškėjo, kad šoviniai užtaisyti stambiomis kulkomis. Be to, jo kišenėse buvo keletas mobiliojo ryšio telefonų ir GPS imtuvai. Tapo aišku: jis dirba priešui, žymėdamas mūsų pozicijas. Po pirminės apklausos atvažiavo vietinė Mariupolio milicija ir jį pasiėmė.

Mes džiaugėmės po daugelio dienų pirmąkart galėdami miegoti kambaryje su neišdaužytais langais. Čia buvo net maža krosnelė, teikianti šilumą.

Kitą rytą, Šv. Valentino dieną, priešas pradėjo savo puolimą.



Miesteliai ties Azovo jūros pakrante ėjo iš rankų į rankas. „Azoviečiai“ kelia vėliavą išvaduotame Kominternove.

Prieš gilindamasis į mūšio smulkmenas, apibūdinsi bendrą situaciją ir jos vystymosi eigą. Kovos buvo įtemptos, ir eiliniam kovotojui visada keblu suvokti, jei tai išvis įmanoma, veiksmo visumą. Šią mūšio mozaiką dėliojau labai ilgai derindamas savo ir kitų karių prisiminimus, taip pat tyrinėdamas nuotraukas ir vaizdo įrašus, kad atkurčiau, kaip maždaug tai vyko.

Pirmoji diena: rusų ataka

1 Talkinant vietiniams separatistams arba šnipams ir lengviesiems dronams per naktį surinkęs žvalgybinius duomenis ankstyvą rytą (apie 6.30 val.) priešas pradėjo masinį artilerinį apšaudymą. Į jį pateko visa rytinė gyvenvietės dalis. Tiksliai neaišku, kiek ir kokio tipo artilerija buvo panaudota šiame etape, bet mažiausiai ten buvo bent pora sunkiųjų minosvaidžių. Šiaurines gynybines ukrainiečių pozicijas priešas apšaudė reaktyvine artilerija (*Grad* ar *Uragan*). Minosvaidžiams prišaudyti reikia tik kelių šūvių, paskui jie pereina į pastovų ugnies režimą. Pažymėsiu: jei rusai nustoja šaudyti, reiškia, kad tuo metu bendrauja su vietiniais infor-

matoriais, kurie veikia kaip stebėtojai, kad praneštų, ar apšaudymas buvo efektyvus. Jei efektas įvertinamas kaip nepakankamas, ugnis tampa smarkesnė. Šiuo atveju prioritetiniais taikiniai buvo pasirinktos kelios ukrainiečių šarvuotosios mašinos ir jų ekvivalentai, esantys gyvenvietėje. Mažiausiai vienas ukrainiečių *BTR-3* buvo pažeistas.

2 (a) Po pirminio apšaudymo (niekas negali tiksliai pasakyti, kiek jis truko) rusai panaudojo šarvuotąjį transporterį nukreipiamajam manevrui. Šis ima važinėti pirmyn ir atgal už centrinės bei pietinės gynybos linijų ribos, kad nukreiptų dėmesį į save. Ukrainiečiai kvailai ir nesėkmingai vis bando sunaikinti šarvuotą šaudydami iš granatsvaidžių. Priešas nepaliaujamai juda, laikydamasis toliau efektyvaus šaudymo atstumo, bet vis tik pakankamai arti, kad ukrainiečių kariai negalėtų atsispirti pagundai.

(b) Tuo pat metu, naudodamiesi situacija, rusų tankai ir motošauliai su *BMP* pradeda aršią šiaurinės gynybos linijos dalies ataką. Priešo skaičius nežinomas, bet ne mažiau keturių tankų ir tiek pat kovos mašinų, – veikiausiai jų galėjo būti ir daugiau. Šturmas tiek elegantiškas, kiek ir paprastas – tankų ir *BMP* kolona juda tiesiog pagrindiniu

keliu, o paskui nusuka į gyvenvietę. Nors ukrainiečių kariai juos mato, bet neturėdami sunkiųjų prieštankinių ginklų jie negali sustabdyti atakos vien lengvaisiais granatsvaidžiais. O ir dėl savo tingumo jie patys padarė sau meškos paslaugą, nes net nebandė užminuoti kelio iš anksto, – tai būtų pagelbėję nedelsiant uždusinti staigų puolimą. Ukrainiečiai buvo įsitikinę, kad jie patys greit puls rytų kryptimi, todėl norėjo, kad kelias liktų laisvas.

3 (a) Kol didžioji rusų pajėgų dalis veržiasi tiesiai į gyvenvietę, vienišas *T-72B1* (tikėtina, vadovaujantis visai grupei) sustoja prie posūkio, kad pridengtų kitą techniką, kuri viena po kitos suka į kaimą. Visai jų ordai įvažiuavus, *T-72* atskirai pajuda priekin pagrindiniu keliu link antrosios ukrainiečių gynybos linijos, kurioje tuo momentu nedaug žmonių.

(b) Tuo pat metu gyvenvietėje rusų atakuotojai dirba it gerai suteptas mechanizmas. Jų pajėgos toliau judėdamos pasiskirsto į mažesnes grupes – tankai vienas po kito pasuka į šonines gatveles, už jų seka kovos mašinos, o įkandin ir išsilaipinę iš jų pėstininkai. Tai vyksta taip greitai, kad ukrainiečių kariai, dar ne iki galo atsitokėję po artilerijos apšaudymo, nespėja persigrupuoti. Kas nutinka toliau, neaišku. Bet viskas krypsta link situacijos, kai ukrainiečiai, atsidūrę tarp rusų puolimo kryptių ar net jų užnugaryje, suglumsta taip, kad pradeda trauktis be jokio vadovavimo, netgi tiesiai pro rusų gretas.

4 Ir tuo momentu visa rusų ataka ir jos struktūra iki skyriaus lygio griūna, pavirsdama chaosu. Dabar abi pusės murkdosi visiškoje betvarkėje.

Ukrainiečiai, kuriems pavyksta ištrūkti atgal, daro tai visiškai be tvarkos. Be to, jie bando individualiai ir improvizuotai stabdyti rusų veržimąsi. Pavyzdžiui, į kryžkelę atbuline eiga įvažiuoja sunkvežimis su dviem 23 mm automatinėmis patrankėlėmis kėbule ir šaudo iš nedidelio atstumo, kad prispaustų rusus. Bet ši ir kitos iniciatyvos nekeičia fakto, kad atsitraukimas vyksta patiriant tiek gyvosios jėgos, tiek technikos nuostolių.



5 Vienišas rusų tankas, važiuavęs pagrindiniu keliu, iš esmės neįtakoja bendros maišalynės gyvenvietėje bei situacijos antrojoje gynybos linijoje. Maišatyje jis palaikomas Ukrainos tanku, nes niekas nesitiki, kad rusai jau pralaužė gynybą gyvenvietėje. Tik tada, kai jis prisirita prie didelio plytinio „Majako“ pastato (buvusi vaikų ir jaunimo poilsio stovykla, – vert. past.), kuriame įsikūrusi ukrainiečių kuopos vadovybė, jis teisingai identifikuojamas kaip priešiškas ir atidengiama ugnis. Rusas priverstas suktis atgal; tą jis daro dirbdamas vikšrais, laikydamas bokštelį nutaikytą į „Majaką“, paskui šliaužia link saviškių. Kadangi dabar jis rieda atgal, vėl iškyla maišėtis nustatant sa-

vas tai ar svetimas, nes jį pasitinka tos ukrainiečių pajėgos, kurios traukiasi iš Širokino link „Majako“. Atsitraukiantis džipas su būrio vadovybe patenka po tanko vikšrais. Vairuotojas ukrainietis per vėlavimą suprato, kad tai rusas. Tik paskui antrajai ukrainiečių gynybos linijai pavyksta susigrupuoti ir gauti informaciją apie susiklosčiusią padėtį. Taiklus granatsvaiddžio šūvis į galinę tanko dalį – ir jis galutinai sunaikinamas, o jo bokštelis, išlėkęs aukštyn, matomas visiems, esantiems pietinėje gyvenvietės dalyje.

6 Pagrindinė ukrainiečių pėstininkų dalis palengva skverbiasi į aukštumas šalia „Majako“. Atsidūrę ten, jie persigrupuoja į savo ankstesnius skyrius ir

būrius arba į jungtinius padalinius. Jie užima kovines pozicijas aukštumose į šiaurę nuo kelio ir piečiau jo „Majako“ rajone – su gera apžvalga į vakarinę gyvenvietės dalį apačioje.

7 „Azovo“ gynybai sustiprinti atvyksta vis daugiau sunkiau ginkluotų padalinių, buvusių labiau į vakarus nuo Širokino. Lengvieji automobiliai su PTUR (prieštankiniai valdomi raketiniai kompleksai, – vert. past.) užtikrina ugnies paramą nuo kelio pusės. T-64BV tankų būrys ir pora jūrų pėstininkų BMP-2 laiko gynybą aukštumose aplink „Majaką“. Vienintelis tuo metu „Azovo“ tankas T-64B1M dalyvauja kautynėse, bet po kiek laiko sugadinamas (jį pažeidžia gal granatsvaiddis, minosvaiddis ar priešotankas).

„Azovo“ savanoris Širokino priegose. Aiškiai matomas vietovės reljefas su vyraujančiomis aukštumomis, ant kurių buvo įrengta antroji gynybos linija.





Kulkosvaidininkas traukiasi į antrąją gynybos liniją.

8 (a) Gyvenvietėje tylą. Rusams reikia laiko susitvarkyti po pirmųjų atakos etapų kilusio chaoso. Kai tik jie tai padaro, paskui imasi dar vieno bandymo prasiveržti per gyvenvietę aukštumų link. Antrąją ataką pradeda vieniša *BMP-2* pietinėje pusėje prieš pat aukštumas prieš „*Majaką*“. Atstumas mažas, ir *BMP-2*, apšaudoma iš *RPG*, greit priversta atsitraukti. Ko gero, pėstininkų kartu su ja nebuvo.

(b) Tuo momentu, kai įvyksta kovinis kontaktas su pirmąja rusų *BMP*, jų tankai ir kovos mašinos pradeda pulti kitą gyvenvietės dalį. Nuo „*Majako*“ aukštumų juos pasitinka aršus ugnies ir prieštankinių raketų pliūpsnis. Rusų pėstininkai veikiausiai arba pasilieka už priedangų, arba juos atmuša ugnis, ir jiems sunku manevruoti. Dabar ukrainiečių gynyba ne tik parengta, bet jau turi ir tankų bei sunkiosios ginkluotės paramą. Rusų judėjimas toliau darosi nebeįmanomas.

9 Kada antroji ataka užsikerta, neatnešdama jokių rezultatų, rusai keičia taktiką ir

bando sunaikinti ukrainiečius savo artilerijos ugnies galia. Tas gerai suveikė ankstesnio mūšio už Širokiną metu 2014 m. rugsėjį, kai reaktyvinė artilerija išvaikė tuomet dar nepatyrusius ir blogai ap rūpintus azoviečius. Ugnis sutelkta į aukštumas, įskaitant ir tą, ant kurios pastatytas „*Majakas*“. Nedidelio ir stambaus kalibro minosvaidžių, vidutinių ir sunkiųjų haubicų ir reaktyvinės artilerijos salvės kerta į vadavietę. Kai kurie kariai jau kontūzyti, bet storas mūras ir betoninės sienos gerai apsaugo. Kada niekas nebepadeda, rusai į „*Majaką*“ šauda vienu iš nedaugelio savo 240 mm minosvaidžiu *Tiulpan* – laimei, visos minos (apie 10) lekia pro šalį ir krenta toli į vandenį.

10 Vienišas ukrainiečių tankas bando lėtai įvažiuoti į gyvenvietę, bet greit priverstas atsitraukti. Tuo metu abi pusės jau išsekintos, ir kova palaipsniui rimsta. Link saulės laidos apie 17 val. tampa visai tylu.

Širokino mūšis – rusai kaip atakuotojai

Mes buvome tiesiai už pietinio dešiniojo Širokino sparno. Kai tik artilerija nustojo šaudyti ir mes išlindome iš savo priedangų, per radiją pranešė, kad už kaimo rusai aktyvūs, jie pasirodė tiesiai prieš mūsų fronto linijos dalį. Mūsų skyrius nuskubėjo per nedidelį atvirą lauką link gynybos linijos, ir virš mūsų galvų tuoj pasigirdo kulų zvimbimas. Tai buvo intensyvus mažo kalibro apšaudymas, bet, laimė, dauguma kulų smigo į pastatus gatvėje priešais mus. Todėl galėjome netrukdomai judėti į priekį. Mūšio pozicijoje, mums nenorint, gavome įsakymą laukti rezerve, o ukrainiečiai, jau užėmę gynybą, atsišaudė. Priešo šarvuočiai, kažkurios rūšies *BTR*, važinėjo pirmyn ir atgal prieš pozicijas, o ukrainiečiai vis bandė juos pašauti su *RPG-7* ir prieššarviniais užtaisais, tačiau atstumas buvo per didelis. Priešo elgesys atrodė keistas, bet mums dar nespėjus realiai suvokti situacijos, ši visiškai pasikeitė. Vargu ar buvome ten ilgiau nei 10–15 minučių, kai radijas pradėjo pašėlusiai rékti apie tai, neva priešas pralaužė liniją šiauriniame Širokino pakraštyje. Atseit jis jau įsiveržė į gyvenvietę, tad ir visi kuo greičiau turėtų pasitraukti iki „*Majako*“ į vakarus nuo gyvenvietės. Mes buvome taip arti mūšio lauko, kiek įmanoma, bet nebuvo jo dalyviai, tad piktinomės, kad staiga mums buvo liepta apsisukti ir trauktis, o labiausiai siuto mūsų „karo narkomanas“ būrio vadas. Jis vietoje pagriebė ukrainiečių vadą ir pradėjo kvestionuoti viską – pradedant taktika, baigiant jo kiaušų dydžiu, bet kai ukrainietis paaiškino, kad rusai pralaužė liniją 800 metrų šiauriau mūsų su keliais tankais ir šie važiuoja link mūsų pozicijos, situacija tapo aiškesnė. Nors ir nenoromis, taip pat ėmėme trauktis „*Majako*“ ir antrosios gynybos linijos link.

Rusų frontalinė ataka prasidėjo ne iš karto, kai artilerija nutilo, kita vertus, labai ilgai ir netruko. Nedidelio kalibro ugnis ir *BTR* buvo nukreipiamasis manevras, kuris pakankamai suklaidino Ukrainos gynybą. Tai susiję su

tuometine prasta „Azovo“ organizacija. „Azovas“ buvo geriau organizuotas nei daugelis kitų Ukrainos dalinių, bet vis tiek nepakankamai, palyginti su Vakarų standartais. Jį sudarė savanoriai, kurie dažnai turėjo kovinės patirties, tačiau paprastai neturėjo karinio pasirengimo arba jis buvo menkas. Pamatai, ant kurių jis buvo statomas pirmajame karo etape, dažnai tebebuvo senieji niūrūs sovietiniai statulai. Žemesnės grandies vadų buvo nedaug; iš tikrųjų normalesnės (sąlyginai) vadovavimo struktūros buvo įžvelgiamos tik būrio lygmeniu – kaip dažnai vis dar būna pas rusus. Ši labai ydinga ir prasta struktūra apsunokino gynybos organizavimą.

Akivaizdus triukas su šarvuočiu patvirtino: rusai tikriausiai jau žinojo, jog šios Ukrainos gynybos dalies prieštankiniai pajėgumai buvo menki. Neabejotina, kad ydinga vadovavimo struktūra taip pat tapo priežastimi, kad traukimasis po rusų proveržio buvo toks chaotiškas. Kontrveiksmai, kurių ėmėsi ukrainiečiai, bandydami sulėtinti rusus, buvo drąsūs. Tačiau jie buvo nesistemingi, be to, trūko sąveikos tarp padalinių. Dėl ydingos vadovavimo struktūros ukrainiečiams tapo neįmanoma sustabdyti prasiveržusių rusų. Rusus sustabdė tai, kad jie patys kentėjo nuo tos pačios bjaurios vadovybės struktūros kaip ir ukrainiečiai, o jų ataka buvo per greitą ir grįsta grynų atsitiktinumu: pavyks–nepavyks.

Tai, kad rusai pasielgė taip įžūliai, važiuodami kolona, tikriausiai lėmė tai, kad kaime jie turėjo savų informatorių, pranešusių, kad kelias neužminuotas. Priešingu atveju rusai galbūt būtų bandę daryti ką nors kita. Tarp kita ko, agresyvumas puolant būdingas rusams (ir apskritai slavų daliniams). Jie drąsus ir retai kada bailūs. Rusui tokia drąsa, kuri ribojasi su tuo, ką vadintume gryna beprotybe, savaime būdinga. Tuo atveju, kai vakarietis greičiausiai sustos apmąstyti savo pasirinkimų ir esamos situacijos, rusas greičiausiai judės į priekį, visiškai nesirūpindamas savo saugumu ir likimu. Rusas yra itin žiaurus puolėjas. Didžiausia jo stiprybė – abejingumas savo likimui, natūralus polinkis į ekstremalų smurtą ir impulsas, kurį jie sukuria kartu.

Tačiau turint tai omenyje, Rusijos puolimas iš esmės yra labai trapus. Jį galima palyginti su labai aštriais peilio ašmenimis, pagamintais iš kiečiausio plieno. Bet kuo metalas kietesnis, tuo jis trapesnis. Jis visai nelankstus, o kai metalas įtrūksta, ašmenis labai sunku vėl sudėti. Kai rusų „peilis“ įsmigo į Širokiną, jis buvo toks aštrus, kad padarė žaizdą ukrainiečiams net nespėjus atsitraukti. Tankams po vieną pasukus į mažas gatves pridengti frontą, pėstininkai išsilaiplinę iš kovos mašinų ir pradėjo valyti iš anksto numatytus pastatus, o Rusijos puolimo plane tikrai buvo dar keletas padalinių, kurie turėjo ateiti vėliau.

Kai nespėjo atsitraukti „Azovo“ kariai buvo priversti bėgti gatvės lenktynėse tarp rusų užpuolikų ir antrosios Ukrainos gynybos linijos, susiklostė situacija, kai pradinis rusų planas buvo priverstas pakisti. Susidarė visiškai nauja ir netikėta situacija, kai užpuolikas turėjo greitai improvizuoti ir prisitaikyti. Lankstaus plieno ašmenys čia galėjo sulinkti, bet kadangi rusų „geležinė“ buvo per kieta, ji suskilo į tūkstantį dalių. Mažiausiai du kairiajame arba šiauriniame flange besitraukiantys ukrainiečiai, artėdami link antrosios gynybos linijos, pradėjo ugnies dvikovas su vienišais rusais. Nė

vieno rusų bendražygio nei būrio, nei skyriaus lygiu šalia nebuvo ir abiem atvejais rusų kariai buvo nukauti.

Kai kieta „geležinė“ nulūžo, ataka iškart sustojo, tai ne tik sutrukdė rusams toliau eiti į kaimą ir naikinti visus besitraukiančius ukrainiečius, bet jie taip pat sugaišo kelias valandas persigrupavimui ir netikėtumo elemento nebeliko. „Azovui“ pavyko ir persigrupuoti, ir gauti pastiprinimo į antrąją gynybos liniją. Kai rusai vėl įsibėgėjo, juos pasitiko paruošta gynyba, pro kurią dabar jau nepavyko prasibrauti.

Tai didžiausia rusų silpnybė – jis nesugeba greitai prisitaikyti prie kintančio mūšio lauko ir naujų situacijų. Vadovavimo struktūra ir bendra karinė kultūra daro jį priklausomą nuo vyresniųjų vadų, kurie yra priversti tvarkyti per daug detalių, todėl rusas nerangus. Jų sugaištas laikas – tai laikas, kurį įgudęs vadas gali išnaudoti, kad dar kartą pakeistų sąlygas rusams. Teisingai ir sėkmingai išnaudojus galima ne tik visiškai sugriauti aštriausią rusų puolimą, – jei vėliau tai nuolat kartojasi, rusų galima sutramdyti ir visiškai atimti iniciatyvą.

Reikia pažymėti, jog minavimas, kad ir koks jis nuobodus ir „neglamūriškas“, yra puiki ir nepaprastai svarbi kovos priemonė. Tai galioja ne tik

„Rusas yra itin žiaurus puolėjas. Didžiausia jo stiprybė čia yra abejingumas savo likimui, natūralus polinkis į ekstremalų smurtą ir impulsas, kurį jie sukuria kartu.“



gynyboje, bet ir puolime – tai, kad puolate, nereikia, kad staiga negalite tapti gynėju. Gali būti, kad visas Rusijos puolimas prieš Širokiną būtų buvęs sustabdytas pačioje jo pradžioje, jei tik kelias būtų blokuotas prieštankinėmis minomis. Nors ir šimtą kartų užminuoti ir išminuoti kelią lengviau, nei susidoroti su rusų tankų būriu, riedančiu į jūsų pozicijas neužminuotu keliu.

Taigi, be to, kas pasakyta, galioja trumpi ir paprasti keturi sėkmingo gynybos nuo Rusijos puolimo žingsniai:

1 Pasirenkite pirmajam smūgiui – pasirūpinkite, kad gynyba nesuirty, kad ir koks žiaurus būtų rusų atakos impulsas. Jei krenta pirmoji linija, už nugaros turi būti antra, kitaip rusai niekada

nenustos riedėti ir gynybos nuostoliai bus milžiniški.

2 Priverskite kietą ruso „geležinę“ sulinkti. Jei galite apytiksliai atspėti, koks yra atakos tikslas, koku keliu jis ketina jį pasiekti, būtinai pakeiskite vietą ir situaciją. Priverskite jį improvizuoti ir plėtokite savo planą, kol vyksta mūšis. Tai sulėtins puolimą ir susilpnins jo jėgą.

3 Kartokite 2 veiksmą, kol kietas peilis bus taip sulenkta, kad lūš. Širokine tai atsitiko greitai ir netyčia, bet principas išlieka tas pats – jį galima vykdyti, naudojant sąmoningą taktiką.

Jei šie trys punktai pavyks, tikėtina, kad rusai imsis savo standartinio plano B, t. y. bandys sunaikinti gynėjus

panaudodami artileriją. Artilerijos apšaudymas Širokine vyko dviem bangomis, su trumpa pertrauka tarp jų (įtariu, kad pabūklų vamzdžiai taip įkaito, jog juos reikėjo atvėsinti).

Skirtingai nuo rytinio artilerijos apšaudymo, kuris buvo labai tikslus (dėl ilgo ir kruopštaus planavimo bei šnipų arba koreguotojų netoli Ukrainos pozicijų) ir nukreiptas į konkrečius taikinius, tokius kaip pastatai ir transporto priemonės, Rusijos plano B netiesioginė ugnis galbūt galėtų būti labiau apibūdinta kaip „šaudom visur ir į viską“. Atrodė, kad sunkieji minosvaidžiai užtikrino didžiausią salvės svorį, tačiau, sprendžiant iš lekiančių sviedinių ir sprogimų garso, buvo naudojamos ir vidutinės 122 mm, ir sunkiosios 152 mm haubicos. Raketų artilerija sustiprino apšaudymą – tiek 122 mm *Grad*, tiek 220 mm *Uragan*.

Reikia pabrėžti, kad šis labai didelis sunkiosios artilerijos kiekis čia rėmė rusų pajėgas, kurios tikrai nebuvo labai didelės. Turbūt tik pora ar trys kuopos. Rusijos kariuomenė yra sutelkta aplink artileriją ir net maži daliniai užnugaryje gali turėti daug sunkiųjų ugnies paramos ginklų.

Apšaudymas buvo sunkus. Nors aukštumose, kur galėjome įsitvirtinti, buvo iškasti paprasti apkasai (be sutvirtinimų), jie vėl buvo užversti dėl sprogimų sukeltų vibracijų, išjudinusių lengvą gruntą. Mūsų skyriui trūko kastuvų norint naujai apsikasti. Apšaudymo metu teko persigrupuoti prieš kryptimi prie pastatų paplūdimyje pietuose priešais aukštumas ir antrąją gynybos liniją. Artilerijos kanonada, naudojama kaip mūšio įžanga, paprastai tęsiasi kelias minutes, bet atrodo kaip valanda. Tačiau šiame mūšio etape artilerijos ugnis tikrai tęsėsi valandas. Apšaudymas buvo įnirtingas, tačiau jo ištęstumas reiškė, kad Ukrainos pozicijoms sekėsi gana gerai laikytis. Paskutinis rusų bandymas sunaikinti „*Majaką*“ buvo pasitelkus vieną iš nedaugelio savo 240 mm minosvaidžių *2S4 Tiulpan*. Žinojau, kad tai „*Tulpė*“. Iš dalies todėl, kad sekiau ESBO (Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacija, – vert. past.) pranešimus, kuriuose prieš pat mūsų buvo rašoma, kad vienas jų



Sužinoti, kad priešas turi stambaus kalibro minosvaidį *Tiulpan*, nereikia ypatingų pastangų: vietinis separatistas pats išsidavė socialiniame tinkle.



Mūšis Širokine: ukrainiečių „Centro“ grupė gatvės kautynėse.

dislokuotas tarp mūsų ir Donecko. Tačiau visų pirma tą supratau dėl to, kad matėme sprogimus ir galėjome gana tiksliai suskaičiuoti 60 sekundžių tarp jų – tai yra būtent *Tiulpan* pertaisymo trukmė. Kaip ir kitos artilerijos atveju, šie sviediniai taip pat neklidė nieko vertingo – visi jie nukrito į vandenį, į pietus nuo mūsų. Iš pradžių net klaidingai pamaniau, kad detonuoja jūrų minos. Vienintelis dalykas, kurį „Tulpė“ nužudė savo dešimčia šūvių, buvo velniškai didelis kiekis žuvų – didžiuliam vietinių žuvėdrų džiaugsmui (nors daugelis šių paukščių taip pat buvo susprogdinti, kai susirinko lesti, o tuo metu į vandenį pataikė kitos minos).

Tai veda prie ketvirto punkto ginantis nuo Rusijos puolimo:

4 Atmušę Rusijos puolimą, būtina būkite įsikasę ir pasirėngę atlaikyti daug artilerijos sviedinių.

Reikia pridurti, kad dėl mūšio pobūdžio puolančioji pusė dažniau paima belaisvių nei atvirakščiai. Kadangi rusų puolimai dažnai būna staigūs ir žiaurūs, gali atsitikti, kad dalis besiginančiųjų atsidurs puolančių rusų užnugaryje. „Azovo“ kariai, kurie buvo atviri ukrainiečių nacionalistai, puikiai žinojo, kad net pagal Rusijos standartus su jais kaip su kaliniais bus elgiamasi itin žiauriai. Todėl jie retai

pasiduodavo. Tačiau per Širokino mūšį trys pasidavė po to, kai buvo apsupti. Iš šių trijų pirmasis (kaip paliudijo kitas karys) buvo nušautas iškart po to, kai pasidavė. Kitas buvo smarkiai sumuštas, panaudotas propagandos tikslams (jis buvo pasodintas prieš Rusijos televizijos kameras ir turėjo pasakoti, kad „Azovas“ susideda iš nacių ir Vakarų samdinių, kuriuos ten siuntė NATO), paskui nuteistas (jei aš teisingai prisimenu) 30 metų sunkiųjų darbų.

Trečiasis ir paskutinis „Azovo“ karys, paimtas į rusų nelaisvę, po kurio laiko buvo išsiųstas atgal į belaisvių ir žuvusiųjų mainus. Jis buvo miręs. Kūne buvo kankinimo pėdsakų. Be įprastų mušimų, jo veidas apdegintas cigaretėmis. Ausys nupjautos (sprendžiant iš patinimo aplink žaizdas) dar jam esant gyvam. Manoma, kad mirties priežastis buvo kraujo netekimas po to, kai jam buvo nutraukti lytiniai organai. Taip rusai elgiasi su belaisviais.

Kontrataka: visiškas mūšio chaosas

Po pirmos mūšio dienos „Azovas“ nustojo kontroliuoti Širokiną. Tačiau rusams, kad ir kaip jie bebūtų stengęsi, nepavyko užimti strateginių

aukštumų į vakarus nuo gyvenvietės. Ukrainos pusė patyrė nemažų nuostolių, ypač traukdamasi per kaimą. Rusai taip pat daug prarado, įskaitant šarvuotąją techniką. Po pietų, kai viskas šiek tiek nurimo, pasirodė, kad veiksmuose trūksta nemažai vyrų. Du iš jų buvo iš mūsų būrio, vienas jų – iš mūsų skyriaus.

Jei pirmą dieną rusų puolimas buvo chaotiškas, mūsų kontrataka pavyko ne ką geriau. Bet aš stengsiuosi aprašyti, kaip tai atsitiko. Tikiuosi, kad tai padės suprasti ne tik visišką mūšio sumaištį, bet ir pavyzdžius, kaip tiek individuali drąsa, tiek atsitiktinumas iš anksto planuotą situaciją gali pasukti visiškai kita linkme.

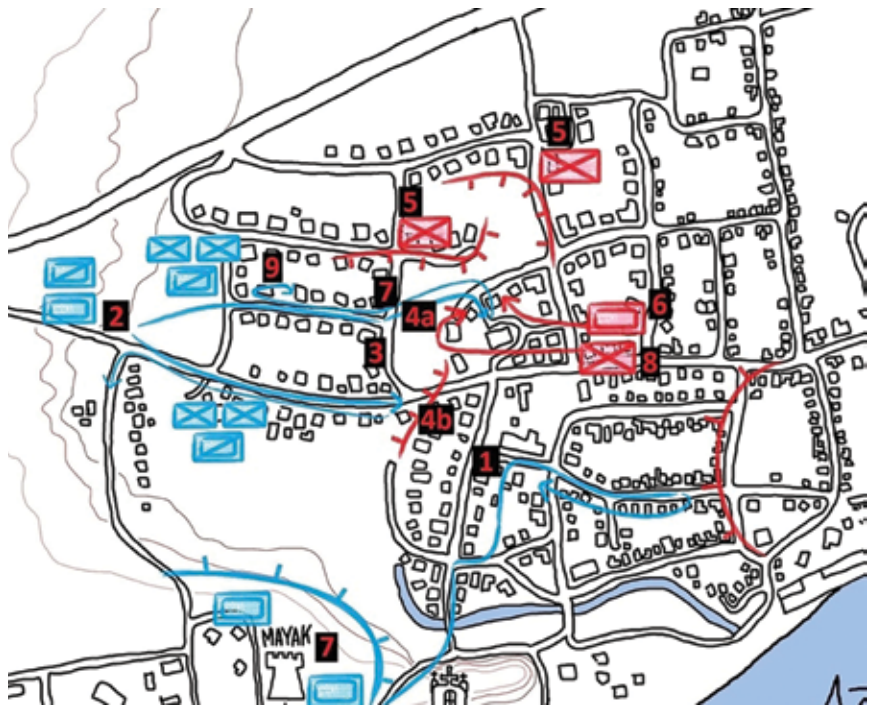
1 Sutemus (apie 22.00 val.) dvi žvalgybos grupės grįžta į gyvenvietę, perėjusios nedideliu tilteliu per upę pietinėje pusėje. Jos turi ieškoti dingusiųjų. Vienam iš karių radijo ryšiu pavyko duoti gyvybės ženklų, tačiau šiuo metu su juo susisiekti nebegalima. Be vis dar liepsnojančio didelio mokyklos pastato centre dauguma pietinėje kaimo pusėje stovėjusių namų jau sudegė. Taigi tamsa šiek tiek slepia grupę, nors mėnulis ir šviečia. Be abejo, laukiniai šunys pajunta judėjimą ir pradeda loti. Rusai reaguodami tuoj pat atidengia nuožmią smulkaus kalibro ugnį, tiesa, ne į

mus, o į šunis, skalijančius iš krūmų ir griuvėsių. Nors ugnis nėra nukreipta konkrečiai į mus, nusprendžiame, kad toliau eiti į priekį dėl aršaus šaudymo neįmanoma. Dingusių karių neradome, tačiau darome prielaidą, kad priešų pėstininkai nelabai įsitvirtino gyvenvietėje, bent jau pietinėje jos pusėje. Žvalgai grįžta į „Majaką“ 1.30 val.

2 Ankstyvą rytą (apie 4.00 val.) visi, kas gali kautis, ruošdamiesi kontratakai susirenka lomalėje kiek į vakarus nuo gyvenvietės. Ne visai aišku, ar tai planuota tik dėl noro grąžinti pradingusius karius, ar dėl to, kad dar kas nors tiki, jog miesteliukštį galima perimti. Susirenka ne daugiau 40 žmonių ir dvi daugiau mažiau sveikos kovos mašinos – BMP-2 su automatinėmis patrankėmis ir BTR-3 su pažeistomis prižmėmis ir periskopais, todėl praktiškai aklas. Rezerve lieka BMP-1 ir tankas T-64BV. Plane išnaudojamas tirštasis rūkas, slenkantis nuo jūros, kad visų pirma būtų sukludytas rusams panaudoti artileriją.

3 Rytuose nuo šlaito į gyvenvietę eina trys gatvės: šiaurinė, vidurinė ir pietinė – pati didžiausia. Būrys dalinamas perpus, su viena kovos mašina ir dviem skyriais kiekvienoje. BTR paskiriamas piečiau, o BMP-2 – per vidurį. Pavadininkime tai grupėmis „Pietūs“ ir „Centras“. Neturime pakankamai pajėgų, kad imtumės ir šiaurinės krypties. Kovos mašinos juda priekyje, o pėstininkai dengia jas iš šonų ir užnugario. Įdėja tokia: judėti į priekį, kol neprasidės kontaktas, o jau tuomet improvizuoti. Po nedidelės kelio atkarpos susiduriame su kliūtimis.

Grupė „Pietūs“ iškilusi problema: kelias eina apie 100 m ilgio atviros vietovės atkarpa su tiltu per jos vidurį. „Centru“ – visiškai atvira vietovė per slėnį su nemaža įkalne, jos viršuje, maždaug už 200 m, stovi pastatai, kuriuos galima panaudoti kaip priedangą. „Centras“ užima pozicijas kelio gale ir siunčia į priekį du žvalgus. Kai šie pasiekia žemiausiąją slėnio vietą nieko nepastebėję ir niekieno neapšaudyti, nutarta pamėginti kirsti slėnį kuo sparčiau. Dabar apie 6.00 val. ryto ir rūkas pradeda sklaidytis. Da-



roma avantiūriška prielaida, kad rusų pozicijos yra kaimo gilumoje.

4 (a) Avantiūra „Centro“ grupei nenusiseka. Ši beveik iš karto pradedama apšaudyti mažo kalibro ugnimi. Apšaudymas iš pradžių atrodo gana lengvas, bet jo intensyvumas didėja. BMP-2 važiuoja visu greičiu ir greitai atsiduria prie kelio, net nepastebėdama apšaudymo. Pėstininkams įkalnę įveikti gerokai sunkiau. Visi kareiviai pavargę, daugelis normaliai valgę tik prieš kelias dienas. „Centro“ grupei vadovauja ukrainietis Metro. Šiame etape jis nusimeta šarvinę liemenę, kad greitai pakiltų į kalną pirmas. Ten jis trumpam sustoja, pasisuka mojuoti ir šaukti vyrams, kad paskubėtų palikti slėnį. Kariai atsako, kaip būdinga slavams, garsiai ir nerūpestingai šaukdami „Ura!“. Didelis adrenalino padidėjimas leidžia kojų raumenims padirbėti šiek tiek sparčiau.

(b) Grupė „Pietūs“ taip pat turi problemų. Ją ne tik sutinka priešų ugnis, – jų BTR-3 atsitrenkia į tiltą ir įstringa. Priešas čia taip pat turi 30 mm AGS granatsvaidį, kuriuo šaudo tiesiogine ugnimi. Puolimas visiškai sustabdomas ir „Pietūs“ patiria nuostolių. Jų BTR-3, beviltingai bandydamas apsiginti nuo Rusijos ugnies, paleidžia dūmų uždangą. Tuo pačiu metu mūsų T-64 ir BMP-1, kurie liko rezerve, iškviečiami jiems pagelbėti.

5 Net jei „Centras“ įveikė slėnį be didelių nuostolių (tai tikrai nesuvokiama), sumaištis yra didelė. Priešų nesimato, o iš kur vyksta apšaudymas, neaišku. Saulė pradėjo kilti. Nors apniukę, jos šviesa užgožia priešų ginklą liepsną. Dėl vis dar tvyrančio rūko neįmanoma pastebėti ir parako dūmų. Dėl vakarykščio artilerijos apšaudymo klausia pablogėjusi – neaišku, iš kur sklinda šūvių garsas. Girdisi tik pro šalį lekiančių kulkų zvimbės. Nežinant priešų pozicijos, tampa sunku pasirinkti priedangą. Tada reikia klausytis smingančių kulkų garso, iš kurio greitai galima atsekti apytiksles apšaudymo kryptį. Kulkos lekia iš užnugario, nuo šiaurinio kelio, kur vykdyti puolimą neužteko ukrainiečių vyrų. Ten trys dideli pastatai, kurie galėtų būti priešų pozicijomis. Atstumas nedidelis, tik apie 100 metrų, bet priešų nesimato. Taip pat nėra tiesioginės priedangos nuo šio apšaudymo. Vienintelė alternatyva bus užimti žemas pozicijas atvirame kelyje ir įtariamą priešų poziciją apšaudyti kuo smarkesne atsakomąja ugnimi. Tai pasiteisina: šaudymas nuo šiaurinės pusės silpnėja ir visiškai nutrūksta. Tačiau ramybė trunka tik akimirksnį, ir grupė vėl apšaudoma iš užnugario, bet šį kartą jau iš didesnio atstumo. Taktika išlieka ta pati, ir mums vėl pavyksta. Nors priedangos nėra, „Centro“ grupė įgauna ugnies persvarą.

6 Šiame etape iš brūzgynų į rytus nuo „Centro“ grupės staiga išneria rusų tankas. Atstumas nedidelis, apie 70 metrų. Tankui dideliu greičiu riedant link ukrainiečių pozicijos, jis sparčiai mažėja. „Centro“ grupė, kurios prieštankinė galia susideda tik iš kelių lengvųjų granatsvaizdžių, dabar išsisklaido. Kariai užima artimiausias priedangas, galinčias apsaugoti tiek nuo tanko, tiek nuo prasidėjusio rusų apšaudymo. Tankas taip pat pradeda šaudyti vos iš 10 metrų atstumo, „Centras“ greitai sustabdomas ir praktiškai yra apsuptas. *BMP-2*, turėjusi paremti grupę, stovi greta rusų tanko tik už kelių metrų, tačiau nė vienam jų nepavyksta kovoti vienam su kitu – iš tikrųjų net neaišku, ar jie mato vienas kitą. Matyt, mūsų *BMP* pavarų dėžė sugedo ir veikia tik atbulinė pavara.

7 Du Ukrainos tankai dabar palaiko „Centrą“ nuo „Majako“ aukštumos. Visi sproginiai aplink grupę – tiek nuo rusų ugnies, tiek nuo Ukrainos tankų – netrukus sukuria tirštą miglą: sprogmėnų dūmai kondensuoja vandens molekules drėg-

name ore. Ukrainos tankai rieda pirmyn, atgal ir taip įnirtingai šaudo, kad matosi, kaip virš jų vamzdžių banguoja karštas oras. Kilusi migla susimaišo su „Pietų“ grupės *BTR* dūmais, kuriuos per slėnį neša jūros vėjas, ir trumpam susidaro priedanga, leidžianti „Centrui“ grįžti atgal. Grupė greitai pasinaudoja ugnies paramos taip pat priverstas riedėti atgal ten, iš kur atvažiavo.

8 Kai centrinė grupė pradeda grįžti per slėnį, kitoje pusėje pasirodo rusų pėstininkai. Rusai juda ta kryptimi, kur prieš kelias akimirkas glaudėsi dauguma „Centro“ karių. Greičiausiai taip nutinka ne dėl plano sunaikinti ukrainiečius, o dėl to, kad jie buvo lygiai taip pat susipainioję kilusiame chaose, kaip ir visi kiti. Kadangi rusai išsiskleidę visiškai atvirai ir beveik iš karto apšaudomi kitoje slėnio pusėje atsidūrusio „Centro“, jie greitai dingsta.

9 Apie 6.30 val. Po didelių sunkumų dėl priešų apšaudymo grupė „Pietūs“, mūsų rezervinio *T-64* padedama, sugebėjo

ištempti įstrigusį *BTR*. Rezerve buvęs *BMP-1* kažkuriuo metu buvo dingęs, – neaišku, kada ir kaip. „Centras“ dabar pradeda trauktis labiau organizuotai, pėstininkai ir *BMP* dengia vienas kitą. Padidinus atstumą tarp savęs ir priešų, mašina evakuoja „Centro“ sužeistuosius, o pėstininkai pasirenka didžiausią ir stipriausią pastatą palei gatvę ir užima pozicijas jame. Priešas juda šiaurine gatve kiek toliau nei už 100 metrų nuo „Centro“ pozicijų, tačiau tarp gatvių auga aukšta žolė, ir sunku matyti vienas kitą. Rusai nesiryžta imtis aktyvių atsakomųjų veiksmų, nors iš tikrųjų turėjo visas galimybes tai padaryti. Netgi jų artilerijai nepasiseka atlikti daugiau nei kelių pavienių šūvių. „Centras“ laiko pozicijas iki 10.00 val., kol galiausiai vėl pasitraukia į „Majaką“.

Dingęs iš mūsų skyriaus kareivis *Krisas* – vienas iš mūsų išminuotojų – sugebėjo pats grįžti į savo linijas: grįžę po išpuolio radome jį miegantį „Majako“ rūsyje. Kitą prapuolusį iš žvalgų būrio parsivežėme vėliau tą pačią dieną, trečią kartą įėję į gyvenvietę.

„Azoviečius“ pakeitęs „Donbaso“ bataliono savanoris artilerijos apgriautame „Majako“ poilsio stovyklos virtuvės pastate.



Apšaudytas ARTILERIJOS

Artilerijos apšaudymai buvo įprastas dalykas, daugelis grupės narių juos buvo patyrę anksčiau. Bet vienas iš karių, jau dalyvavęs pirmajame Širokino mūšyje 2014 m., susidūrė tik su lengvu artilerijos apšaudymu. Mūsų suomių grupės vadas, turintis solidžią karinę patirtį (įgytą ne tik Suomijoje), sakė matęs visko, išskyrus tikrą priešo artilerijos bombardavimą, – jis troško tai išbandyti.

Man buvo pirmas kartas, kai artilerijos apšaudymą patyriau iš gana nesaugaus atstumo. Jis buvo intensyvus, garsus, neįtikėtinais žiaurus ir labai jaudinantis.

Kai artilerija atidengė ugnį, mes dar miegojome. Dar prieš keturias dienas iki puolimo intensyviai vykdėme žvalgybą. Kartais dirbdavome visą laiką be jokio tikro poilsio. Kai turėdavome galimybę miegoti, dažnai būdavo šalta, kamavo drebulys. Taip pat jau seniai nevalgėme karšto maisto – daugiausia maitinomės sausainiais, duona,

lašiniais, kartais sūriu. Dabar pirmą kartą po ilgo laiko buvome įsikūrę pastate, kuriame buvo ne tik konservų, bet ir šilta. Radome netgi tikrų lovų. Su grupės vadovu susitarėme: kitą dieną miegosime, kad ir kas nutiktų.

Anksti ryte mus pažadino vienas iš ukrainiečių ryšininkų, kuris taip pat dirbo vertėju. Jis aiškino, kad priešo artilerija pradėjo apšaudyti kaimą, bet šį perspėjimą mes atmetėme. Priešo artilerija šaudydavo kiekvieną dieną, bet dažniausia lengvai ir sporadiškai. Daugiausia jie šaudė tam, kad sutrik-

dytų ukrainiečių kasdienybę, ir mes manėme, kad bus taip pat. Jei kas norėjo apsivilkęs ekipuotę nusileisti į apačią, į nedidelę rūšio patalpą, galėjo tai padaryti. Bet buvome nusprendę, kad miegosime. Mūsų vertėjas paaiškino, kad dabar apšaudymas kitoks ir jis artėja. Mes garsiai ir paniekinamai pareiškėme, kad esame trikdomi, todėl liepėme jam nedelsiant dingti. Vertėjas gūžtelėjo pečiais, pasakęs, kad bandė mus perspėti, o jei ko nors iš jo norėtume, jis ir kiti bus slėptuvėje.

Tačiau po akimirkos pajutome, kad lauke vis garsiau dreba, švilpia, ir supratome: gal vis tik laikas leistis į rūšį. Kai tik pakilome dėtis ekipuotes, sunkus minosvaidžio šaudmuo krito visai šalia, tad turėjome paskubėti. Tačiau nespėjome – tuoj sprogo kitas. Nuo tada, kai pirmasis sviedinys pataikė į pastatą arba labai arti jo, užtruko tik keletą akimirkų. Nespėjus pajudėti daugiau nei porą metrų, mus užgulė rusų artilerijos ugnis. Laiko patekti į priedangą nebuvo – turėjome sėdėti ir stumdytis užkaboryje atokiau nuo langų. Spėčiau, kad buvo šaudoma iš dviejų stambaus kalibro minosvaidžių ir jie šaudė maksimaliu tempu. Tarp mūsų ir priedangos buvo šiek tiek didesnis virtuvės langas. Tai buvo pavojingiausia vieta pakeliui į slėptuvę, tačiau tarp sprogimų nebuvo laiko į





ją patekti. Veikiausiai galėjome staigiai prasmukti pro lango tarpą, bet tuo metu man tokių minčių nekilo.

Iš pradžių buvo šiek tiek nervinga sėdėti įsispraudus į mažą kampelį, o pro išdaužtus langus kartkartėmis plūsteldavo skeveldros, ugnis ir dūmai. Netrukus pradėjo irti sijos ir plokštės. Spėjome prisidėgti po cigarete ir kareiviškai pajuokauti, kokioje kvailoje situacijoje atsidūrėme, bet kol kas viskas klojosi gerai. Neaišku, po kiek laiko (atrodė, kad valandos, bet veikiausiai buvo daugiau kaip minutė) apšaudymas liovėsi. Kartu su vadu sugebėjome nusipurtyti dulkes ir persikelti į priedangą. Trumpos pauzės metu iš rūsio pakilęs vyras iš mūsų grupės už lango pamatė senį ir jį atpažino – tai buvo tas pat tipas, kurį vakar sučiupome ir nusiuntėme

policijai. Matyt, jį ne tik paleido, bet ir įrangą paliko, nes jis stovėjo su telefonu prie ausies ir įtartinu GPS rankoje. Mūsų grupės draugas bandė nusitaikyti ir pykštelti, bet senis spėjo pasislėpti. Vos po kelių akimirkų mus užgriuvo dar viena netiesioginės ugnies salvė.

Taigi, atsižvelgiant į šias aplinkybes, pamokos patekus į artilerijos ugnį (tiek konkrečioje situacijoje, tiek apskritai):

1 Priešo taiklumas šioje situacijoje buvo labai geras.

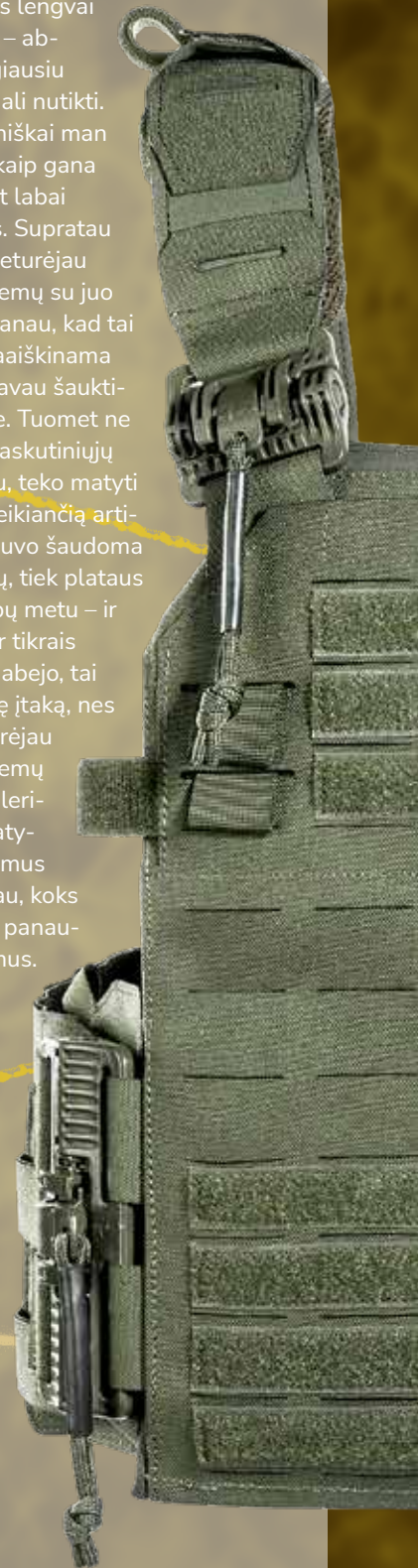
Nors sklaida, žinoma, buvo, bet ne itin didelė. Labai daug – galbūt dauguma – sviedinių pataikė į gana didelį, bet vis dar visiškai normalų vilos pastatą, kuriame buvome apsistoję. Tai gali prieštarauti faktui, kad prieš ugnis dažnai daug mažiau tikslu, lėta ir netvarkinga. Mano patirtis rodo, kad Rusijos artilerija yra tikslu ir efektyvi, jei paruošta iš anksto (žr. 2 punktą), bet dažnai daug mažiau efektyvi, kai vėlesniuose mūšio etapuose ją reikia nukreipti ir improvizuoti.

2 Šiuo konkrečiu atveju priešas pasitelkė šnipus arba vietinius infiltratorius, kurie ne tik gerokai iš anksto pažymėjo mūsų pozicijas, bet ir apšaudymo metu suteikė informaciją prieš vadovybei. Kai poveikis mūsų namui tikriausiai buvo įvertintas kaip nepakankamas, informatorius apie tai tiesiogiai pranešė ir rusas galėjo iššauti papildomai. Jei vietovėse, kuriose esate, yra civilių, galite tikėtis, kad tarp jų yra ir priešui

dirbančių asmenų. Tai, žinoma, taikoma ne tik ugnies koregavimui, bet ir viskam, kas domina priešą.

3 Daugelį susidūrusių su artilerija apima siaubas. Apšaudymas – tai neapsakoma grėsmė: negali žinoti, nei iš kur ji ateina, nei kaip nuo jos apsiginti.

Bejėgiškumas lengvai virsta panika – absoliučiai blogiausiu dalyku, kas gali nutikti. Tačiau asmeniškai man tai pasirodė kaip gana nemaloni, bet labai įdomi patirtis. Supratau pavojų, bet neturėjau didelių problemų su juo susidoroti. Manau, kad tai pirmiausia paaiškinama tuo, kad tarnavau šauktiniu Suomijoje. Tuomet ne kartą, ypač paskutiniųjų pratybų metu, teko matyti šaudykloje veikiančią artileriją. Iš jos buvo šaudoma tiek mažesnių, tiek plataus masto pratybų metu – ir imitaciniais, ir tikrais užtaisais. Be abejo, tai padarė didelę įtaką, nes niekada neturėjau didelių problemų su prieš artilerija. Dažnai matydavau sprogimus ir suprasdavau, koks ginklas buvo panaudotas prieš mus. Paprastai





labiau bijoma nesuprantamų dalykų, o žinant ir suprantant tampa paprasčiau. Visų pirma

manau, kad įtakos turėjo artilerijos apšaudymo imitacijos Suomijoje. Puiku, kai jos buvo naudojamos laikantis saugumo priemonių pratimams pajvairinti, įskaitant įkastų į žemę užtaisų sprogdinimą. Sunkus, duslus sprogmų garsas ir drebanti žemė teikė adrenalino. Tai buvo šaunu. Šitaip galima išmokyti šauktinį instinktyviai teigiamai reaguoti į artilerijos poveikį – palyginkite su tuo, kaip galite išmokyti medžioklinį šunį teigiamai reaguoti į šautuvo ugnį (kurios jis šiaip, be abejo, turėtų bijoti).

4 Net nematydami artilerijos smūgių dažnai galite išgirsti lekiančius sviedinius prieš jįms pataikant. Tai taip pat puikus būdas atskirti prieš jus naudojamą netiesioginės ugnies ginklo tipą. Minosvaidžių ir haubicų garsai yra gana panašūs. Išskyrus tai, kad jų skambesys priklauso nuo sviedinio dydžio. Minosvaidžiai gali turėti šiek tiek kitokį garsą, negu kita vamzdinė artilerija, kurį, nesant geresnio žodžio, apibūdinačiau kaip riuomojimą. Tačiau raketinės artilerijos ugnis gerokai skiriasi – prieš atsitrekdami į žemę jos šaudmenys dažnai skleidžia garsų traškėjimą. Labai panašų garsą kartais skleidžia

troleibusai, savo „ūšais“ braukdami elektros laidus. Tiksliai nežinau, bet manau, kad tai kyla dėl reaktyvinių variklių, kuriuose lieka šiek tiek kuro garų, šie retkarčiais užsidega net varikliams perdegus, tai sukelia greitus nedidelius sprogmus. Vėlgi, visada maloniau žinoti, kas tave baimina, ir tai turi raminamąjį poveikį.

5 Netiesioginio artilerijos apšaudymo sprogmimai sukelia itin didelius garso smūgius, – šis faktas tikriausiai niekam nekelia šoko. Tačiau reikėtų pabrėžti klausos apsaugos svarbą siekiant užkirsti kelią girdėjimo sutrikimams. Per bombardavimą iš karto neužsidėjau ausinių ir dėl to (man net neįtariant) per likusį mūšį labai susilpnėjo klausia, ir man tapo labai sunku nustatyti, iš kur (net 100 metrų atstumu) priešas šaudė individualiais ginklais. Šią problemą galima išspręsti ir kitais būdais, tačiau prie šios temos dar grįšiu. Jei neturite ausinių, žinoma, ausų kištukai veikia taip pat, arba tiesiog pirštais užspauskite ausis. Taip pat laikykite burną atvirą, pavyzdžiui, jei vienais pirštais laikote užspaudę ausis, kitus pirštus laikykite tarp dantų. Šitaip spaudimas susilygina. Taip pat mažesnė rizika pažeisti dantis (jei artilerijos ugnies metu sukandote dantis, dėl vibracijos juose gali atsirasti įtrūkimų). Tai taip pat gali sumažinti kontūzijos riziką pagal mano visiškai nemedicininę teoriją (žr. 7 punktą).

6 Nors artilerija yra nepaprastai galinga ir žiauri, sugriauti įtvirtinimus ir pastatus (net civilinius) jai sunkiau, nei mano daugelis žmonių. Mūras ir betonas yra nepaprastai tvirti. Net plonas skardinis arba čerpinis stogas (po juo dažnai dar yra maža palėpės erdvė) tarnauja kaip apsauga nuo sprogmų – sviediniai

sprogsta pataikę, tačiau sprogmimo banga išsisklaido pastato išorėje. Stogas anksčiau ar vėliau, žinoma, pasiduos ir įgrius, bet iš pradžių dažnai nutinka tik tai, kad, pavyzdžiui, minosvaidžio minų sparnai įstringa lubose. Žinoma, tai negalioja, jei artilerija yra labai didelio kalibro. Tai, kad įprasti pastatai yra atsparesni artilerijos apšaudymui, nei mano dauguma žmonių, taip pat galioja ir kitokio pobūdžio sprogmams. Forsuodami sienas ir duris, visi grupės nariai turėjo kelis kartus padidinti sprogmamųjų užtaisų „receptą“, nei mokė inžinieriai. Nors jie visi buvo gerai apmokyti savo amato ir jau turėjo daug patirties, ji buvo pritaikyta po praktikos prieš fanerines duris ir (arba) pastatus, pavyzdžiui, Afganistane ir Irake. Europietiški pastatai, bent jau ukrainietiški, buvo visai kas kita. Akmuo, betonas ir plyta yra kieti – kietesni, nei manote. Tai suteikia geresnę apsaugą tiek jums, tiek priešui.

7 Potrauminis kovinis stresas (PTSD) pastaraisiais dešimtmečiais buvo populiarus diagnostė. Ji taip pat dažnai buvo taikoma apibūdinant isteriją ir simptomus, kurie pasireiškėdavo per I pasaulinį karą artilerijos paveiktiems kariams. Manau, kad tai labai neteisinga. Po artilerijos apšaudymo per Širokino mūšį buvo nemažai karių, kuriems pasireiškė akivaizdūs fiziniai, o ne psichiniai negalavimai. Šios problemos greitai iškilo. Kariai, kurie buvo apsaugoti nuo skeveldrų bei tiesioginio artilerijos smūgio ir nebuvo fiziškai sužeisti, vis tiek galėjo sunkiai judėti ir kalbėti. Jie labiau priminė lengvo insulto aukas. Apie mediciną išmanau labai mažai, bet įdomu, ar sprogmų sukeltas slėgis ir vibracijos, kurios sunaikino mano ir kitų dantis, nepadarė žalos jų smegenims. Neradau



jokių mediciniškai grįstų įrodymų, išskyrus užuominas ir anekdotus apie tokius pačius sužalojimus, aukų patirtus nuo galingų improvizuotų užtaisų Irake ir Afganistane. Nepriklausomai nuo priežasties, artilerija sukelia tokius sužalojimus, kad manau, jog šiuolaikinė karinė sveikatos priežiūra nėra tam pasirengusi.

8 Per Širokino mūšį mūsų kuopos nuostoliai buvo apie 60 sužeistų ir 10 žuvusių.

Nors gyvenvietėse kartais vykdavo labai intensyvios artimojo nuotolio kovos tarp karių, tačiau didžiąją dalį nuostolių vis tiek padarė artilerija. Jei turėčiau galvoje visą karą – ar bent laiką, kai jame dalyvavau, – vertinčiau, kad maksimaliai 10 proc. nuostolių buvo dėl tiesioginių susišaudymų tarp dalinių, įskaitant snajperius ir panašiai. 5–10 proc. nuostolių padarė minos, tačiau didžioji 2014–2021 m. karo dalis buvo pozicinis karas, o tada minų kiekis smarkiai išauga. Kiti nuostoliai buvo padaryti dėl netiesioginės artilerijos ugnies.

Verta padiskutuoti: ar naudinga paprasto pėstininko ekipuotėje iškeisti lengvas priešskeveldrines kevlaro liemenes ir kastuvėlį į sunkias kulų neperšauamas liemenes su kietomis plokštėmis? Manau, kad kevlaro liemenė plius kastuvėlis yra geriau. Kadangi vykdėme žvalgybą, mums, skirtingai nei statistiniams pėstininkams, grėsė didesnė rizika susidurti su mažo kalibro ugnimi, todėl dažnai dėvėjome neperšauamas plokštes. Tačiau užkluptam artilerijos atviroje vietovėje nebus smagu, o dar mažiau smagu apsikasti rankomis ar tam naudojant šalmą. Pėstininkas turi būti aprūpintas ekipuote, kuri pirmiausia saugotų nuo skeveldrų, ir visada nešiotis paprastą, lengvą, praktišką kasimo priemonę, kad kritiniu atveju galėtų apsikasti. Be to, visi žino, kad prireikus netreniruo-tam žmogui artimoje kovoje lengviau kovoti kastuvėliu, o ne peiliu. ■

Parengė Darius Sutkus

Prisiminimų autorius
prie artilerijos
suniokotų pastatų.

20 METŲ NATO GRETOSE

MININT LIETUVOS NARYSTĖS GALINGIAUSIAME PASAULIO GYNYBINIAME ALJANSE METINES, NAUJAS KRAŠTO APSAUGOS MINISTRAS LAURYNAS KASČIŪNAS AKCENTAVO:

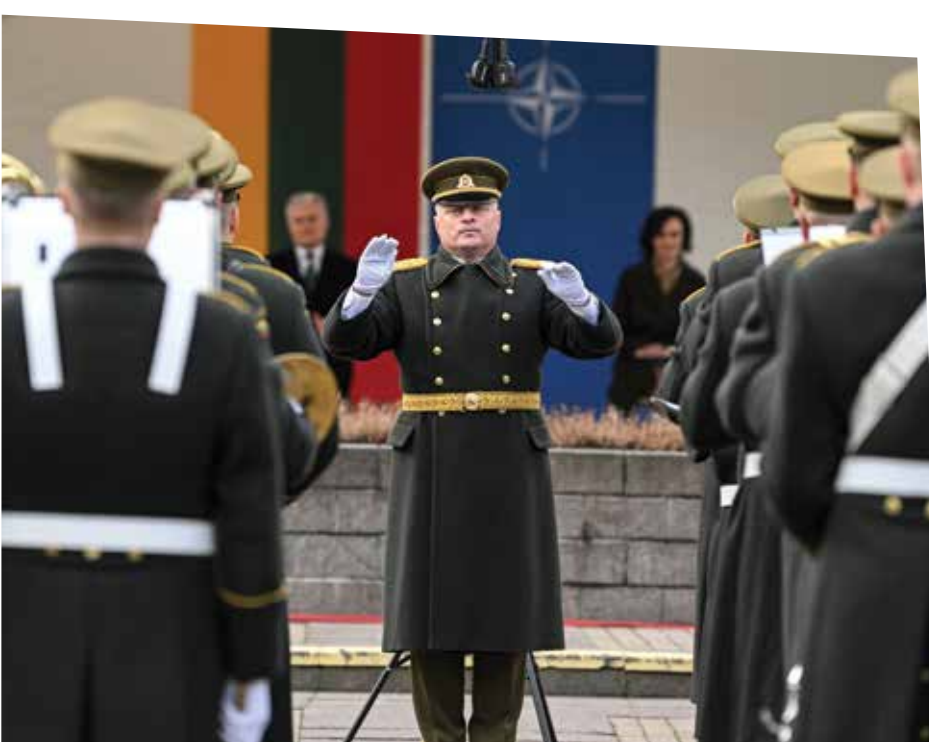
„2004-ŪJŲ KOVO 29 DIENĄ TAPDAMA NATO NARE LIETUVA SUGRĮŽO Į VAKARŲ CIVILIZACIJOS ERDVĘ IR ŠITAIP PO PUSĖS AMŽIAUS ĮGYVENDINO LIETUVOS LAISVĖS KOVOS SĄJŪDŽIO TARYBOS SIEKĮ PRISIDĖTI „PRIE KITŲ TAUTŲ PASTANGŲ SUKURTI PASAULYJE TEISINGUMU IR LAISVE PAGRĮSTĄ PASTOVIĄ TAIKĄ, BESIREMIANČIĄ PILNUTINIŲ ĮGYVENDINIMU TIKROSIOS DEMOKRATIJOS PRINCIPŲ“. SU NARYSTE NATO PASIBAIGĖ MŪSŲ „VIENUI VIENŲ“ KOVA UŽ LAISVĘ IR TEISINGUMĄ BEI PRASIDĖJO GYNYBA KARTU SU SĄJUNGININKAIS IR BENDRAMINČIAIS. TAI – VIENAS SVARBIAUSIŲ NEPRIKLAUSOMOS LIETUVOS PASIEKIMŲ.“

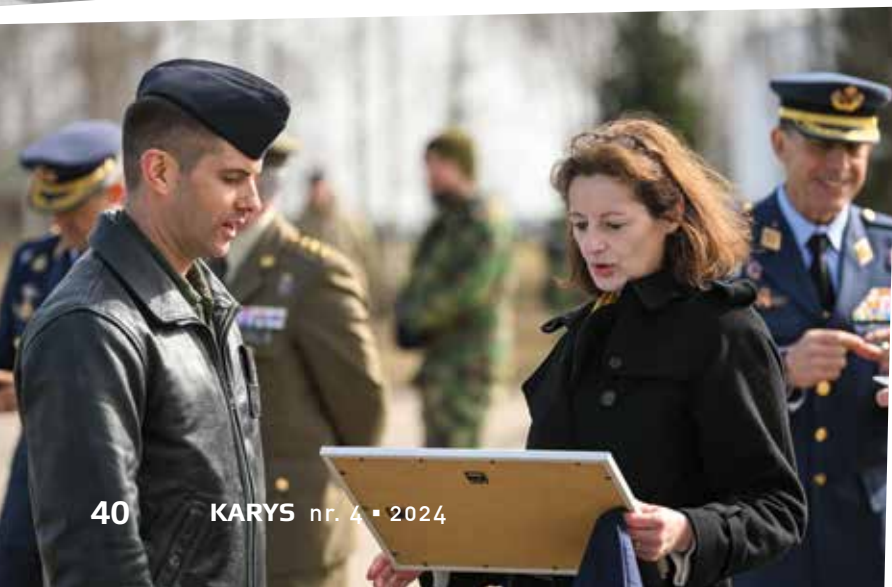
JUBILIEJINIŲ NARYSTĖS NATO SUKAKTUVIŲ AKIMIRKOS – ALFREDO PLIADŽIO NUOTRAUKOSE.



FOTOREPORTAŽAS













POVILO DAUKAS PRISIMINIMAI FOTOGRAFIJOS



Straipsnio herojų galima pristatyti plačiai: skautas, šaulys, mokytojas, KARIO, „Trimito“, „Lietuvos aido“ bendradarbis, jaunalietuvis, Tautininkų sąjungos narys, aktyvus visuomenės veikėjas, apskritai, Lietuvos valstybės kūrėjas. Nuo 1940 m. liepos 12 d. – politinis kalinys, oficialiai areštuotas dar Lietuvos Respublikos vardu (Lietuvos Sovietų Socialistinė Respublika buvo įkurta tik po 9 dienų) – ant arešto orderio yra Valstybės saugumo departamento ir Kriminalinės policijos antspaudai. Nuteistas 8 metams lagerių. 1947 m. iš jų grįžęs P. Daukas rašė prisiminimus, apimančius visą išgyventą laikotarpį, – nuo miglotų pirmųjų vaikystės vaizdinių iki grįžimo iš lagerio. Prisiminimų rankraščius, taip pat daug tarpukario nuotraukų išsaugojo P. Dauko šeima. Visa tai KARIO redakcijai maloniai perdavė Povilo anūkas, kolekcininkas Gytis Daukas. Šie pirmą kartą publikuojami prisiminimai ir unikalios nuotraukos – proga sužinoti apie P. Dauko gyvenimo kelią.

DAUKO MINIMAI IR AFIJOS I DALIS

1902–1914 m.: vaikystė

Mano senelis Daukas Petras, sūnus Felikso, kilęs iš Mielūnų kaimo Kupiškio valsčiuje. Pagal tuos metus buvo laikomas apsišvietusiu žmogumi. Lankė Seinų kunigų seminariją. Už dalyvavimą 1863 metų sukilime iš kunigų seminarijos buvo pašalintas. Pasibaigus sukilimui į seminariją nebegrįžo. Pasiliko ūkininkauti Mielūnų kaime – iš tėvo paveldėjo 20 dešimtinių ūkį, todėl visą amžių buvo renkamas Puponių valsčiaus viršaičiu ir teismo tarėju. Vedęs turėjo tris sūnus (Jurgį, Antaną, Kazimierą) ir tris dukteris. Vyriausias sūnus Jurgis taip pat buvo prasilavinęs žmogus. Jis ilgą laiką tarnavo caro akcizininku. Susitaupęs pinigų atidalino brolius Antaną ir Kazimierą, o pats pasiliko ūkininkauti tėviškėje. Jauniausias sūnus Kazimieras, mano tėvas, gavęs savo dalį išėjo užkuriu į Kupiškio valsčiaus Biriečių kaimą, kur vedė Izabelę Žasinaitę.

Aš gimiau 1902 metų lapkričio 2 dieną. Pirmas mano atmintyje likęs atsitikimas buvo toks. Mano mama mušė sviestą. Sumušusi užtepė ant

duonos ir davė man. Aš nesuskubau paimti, taigi greičiau pagriebė netoli būdamas mūsų šuo Rudka. Mama šunį mušė, o man jo buvo gaila. Tai toks pirmas mano sąmoningas prisiminimas. Man tada buvo dveji su puse metų.

Antras iš tų laikų į atmintį įsirėžęs įvykis – mano mamytės mirtis. Atsimenu, kad buvo pilna pirkia žmonių. Mano mamytė gulėjo pašarvota. Prieš guldant mamytę į karstą, tėvelis privedė mus su broliuku ir liepė pabučiuoti mamytei ranką. Tada man buvo 4 metukai, o broliukui dveji.

Be šių atsiminimų, iš kūdikystės laikų į atmintį įstrigę du įvykiai. Vieną dieną tėvelis ant ilgo koto įtvėrė dalgį. Vakare apsirengė, pasiėmė maisto ir tą ilgakotį dalgį, atsisveikino su mamyte, mus išbučiavo ir sutemus su dviem kaimynais iškeliavo. Mamytė ir kaimynų moterys labai verkė. Mes klausinėjome, kur iškeliavo tėvelis. Mamytė mums tepasakė, kad tėvelis išėjęs „juodašimčių“ mušti. O kas tie „juodašimčiai“, mes tada dar nieko nesupratome. Po dviejų dienų tėvelis grįžo ir papasakojo, kad tebuvo nuėję tik iki Kupiškio miestelio, bet ten jau jokių „juodašimčių“ neberadė. <...>

Tais laikais gydytojų buvo labai mažai. Visi liginiai mirdavo nuo šių ligų: *zapalianijos* (plaučių uždegimo),

apopleksijos, vėžio. Ypač daug mirdavo mažų vaikų. Jeigu šeimoje pusė gimusiųjų užaugdavo, tai jau buvo gerai. Kai užeidavo kokia nors vaikų epidemija, tai mažylis kaip dalgiu išguldydavo. O mes augome sveiki ir gyvybingi berniukai. Lakstydavome ir žaisdavome. Vasaros metu maudydavomės upelyje gale kaimo.

Kai sulaukiau šešerių, reikėjo ganyti gyvulius. Buvo nesunku, nes per savaitę reikėdavo tik vieną dieną ganyti. Bandą prižiūrėdavome keturi piemenys ir kerdžius – mūsų kaimo gyventojas Ambraziejus Stankevičius, visų vadinamas Ambraziuku. Kada nereikėdavo ganyti, eidavome į mišką uogauti, grybauti ir riešutauti. Mūsų kaimas buvo prie didelio miško, tai vasarą ir rudenį miško gėrybių buvo užtektingai. Kai būdavo derlingi metai, tai riešutų žiemai prisirinkdavome po kelis maišus. <...>

Aš per vieną žiemą skaityti pramokau, o rašyti tėvas namuose mokė ne tik lietuviškai, bet ir rusiškai.

1910 metų rudenį jis nupirko reikalingas rusiškas knygas ir nuvedė į Bagdonių pradžios mokyklą. Tuosy nunešėme mokytojui dovanų keptą vištą, sviesto ir kiaušinių. Mokytojas dovanas priėmė ir įsivedė mus į savo kambarį. Ten jis pradėjo mane egzaminuoti. Aš jam rusiškai paskačiau, parašiau, atsakiau į keletą klausimų iš daugybės lentelės ir net padeklamavau rusiškai eilėraštį. Mokytojas liko mano žiniomis patenkintas ir priėmė į antrą skyrių. Nors viskas buvo dėstoma rusų kalba, bet mokytis buvo nesunku. Iš mūsų kaimo mokyklą lankėme keturi berniukai: aš, Tomas Jugulis ir du broliai Žasinais – Petras ir Kazimieras. Lietuviškai kalbėti net per pertraukas buvo draudžiama, bet mokytojas – jaunas ukrainietis – mus, lietuvius, labai užjautė ir mylėjo, todėl už kalbėjimą lietuviškai niekada nenubaudė. Bagdonių pradžios mokyklą lankė tik dviejų rusų kaimų vaikai. Mūsų lietuvių tebuvo tik aštuoni. Rusų kaimuose gyveno stačiatikiai. Be galo apsileidę, nekultūringi, neišprusę žmonės: vagys, girtuokliai, mušeikos ir apsileidėliai, todėl ir jų vaikai ateidavo į mokyklą nešvarūs, mušeikos baisūs. Ir mokydavosi labai blogai. Per savaitę



Lietuvos ūkininkų vaikai I pasaulinio karo metu. Berniukas dėvi vokiečių karišką kepurę. Fotografuota 1915 m.

du sykius ateidavo jų popas tikybos mokyti. Mums, lietuviams, stačiatikių tikybos pamokos buvo neprivalomos, bet žiemos metu koridoriuje šalta, tai per jų tikybos pamokas sėdėdavome klasėje ir nenoromis tekdavome klausytis. Kai popas klausinėdavo ruselius, o šie negalėdavo atsakyti, mes pakeldavome ranką ir atsakydavome. Popas visai klasei mus pavyzdžiu laikė: nors mums ir neprivaloma, bet mes žinome. Todėl ruseliai būdavo labai nepatenkinti ir mums keršydavo, dažnai kildavo peštynės. Nors mūsų, lietuvių, buvo daug mažiau, bet peštynėse visada laimėdavome, nes buvome labai vieningi. Be to, mažumos pusėje visada būdavo mokytojas ir visada nubausdavo ruselius.

Kada pirmą sykį su tėveliu ėjome į mokyklą, tai jis man pasakė: „Žiūrėk, sūnau, niekada nepradėk peštynių pirmas, o jeigu jau tave užkabins, tai nenusileisk. Jeigu nusileisi, tai tave užstumdys.“ Aš taip ir dariau. Kartą užkabino daug didesnis ruselis, tai aš jam taip drožiau į nosį, kad net burbulai pasirodė. Nuo to sykiu jeigu ir norėdavo kuris užkabinti, tai kiti jį perspėdavo: „Не задевайте этого

литовца, он больно бьет“ (Neužkabinkite to lietuvio, jis skaudžiai muša). To sykiu ir užteko. Daugiau manęs niekas nebeužkabinėjo.

1914 metais maniau stoti į Kupiškio dviklasę miesto mokyklą, bet prasidėjo Didysis pasaulinis karas ir mano mokslas nutrūko.

1915 m.: vokiečių okupacija. I pasaulinis karas

Kai prasidėjo karas, tai senesni kaimo žmonės kalbėjo, kad jis greit baigsis, nes caras turįs tiek kareivių, kad vokiečius galės kepurėmis užmėtyti.

Kol karas vyko Vokietijos pasienyje, mes nieko ir nejutome. Tik 1915 metų liepos viduryje pastebėjome, kad rusų kariuomenė jau traukiasi. Kada vokiečių sviediniai pradėjo kristi ant Kupiškio miestelio, susikrovėme į vežimą visa, ką geresnio turėjome, ir su visu kaimu bėgome į Rusiją, bet jos nepasiekėme. Vokiečių kariuomenė taip smarkiai žygiavo, kad mus už 20 kilometrų nuo namų netoli Pandėlio miestelio prie Gudelių kaimo pavijo.

Sustojome krūmynuose paganyti arklių ir pamatėme iš ten išjokant raitelius aukštomis kepurėmis. Du iš jų prijojo prie mūsų gurguolės. Vienas iš jų kalbėjo lenkiškai. Pradėjo klausinėti, iš kur mes. Pasisakėme savo kaimo pavadinimą. Vokietis pažiūrėjo į žemėlapij ir pasakė, kad ten jau vokiečiai, ir liepė mums grįžti į namus. Mus, vaikus, pavaišino saldžiais sausainiais ir nujojo. <...>

Išvažiavę iš krūmynų lygiame dvarininko Pelickio lauke pamatėme pirmus užmuštuosius, o jau įvažiavę į Bagdonių kaimo laukus išvydome šiurpų vaizdą – daugybė rusų kareivių lavonų. Mūsų kaimo laukuose užmuštųjų buvo dar daugiau. Įvažiavome į savo kiemą, ten vaizdas buvo dar klaidkesnis. Mūsų seklyčioje būta perrišimo punkto. Ten radome tris mirusius rusų kareivius. Nuėjome su broliu į klojimą. Šalinėje buvo šiaudų. Išgirdome, kad ten kažkas dejuoja. Priename artyn ir pamatome gulinčius du sunkiai sužeistus rusų kareivius. Vienas jau nebekalba, bet matyti, kad dar gyvas, o kitas sužeistas į vidurius. Šis paprašė, kad atneštume gerti. Nubėgome į trobą, čiupome pieno puodynę. Kareivėlis paėmė pieną ir pradėjo jį gerti. Žiūrime, ogi jam pienas iš vidurių bėga ant šiaudų. Tos pačios dienos vakare abu kareivėliai mirė.

Kitą dieną į kaimą atėjo 4 vokiečių žandarai. Sukvietė visus kaimo gyventojus ir pranešė, kad reikės palaidoti visus rusų kareivius, kurie yra mūsų kaimo laukuose. Vyrus ir paauglius suskirstė grupėmis po tris. Liepė apsirūpinti kastuvais ir imtis laidojimo. Laidojome be jokių karstų. Ten, kur būdavo daug lavonų, guldydavome į vieną duobę po kelis arba po kelias dešimtis. Vokiečių kareivius palaidojo patys vokiečiai. Juos visus suvežė į mūsų kaimo Dovydo Petro sodybą, ten pakasė ir pastatė beržinius kryžius. Po dvejų metų, matyt, buvo išleistas vokiečių valdžios įsakymas. Atvykę rusų belaisviai iš visų laukų rusus ir vokiečius iškasė ir vežė į Daukučių kaimą, kur buvo įsteigtos kapinės. <...>

Okupacijos pradžioje jokios tvarkos nebuvo. Vokiečiai viską plėšė, darė nuolatines kratas, ką rasdavo, tą

atimdavo. Greitu laiku atėmė visus gyvulius, paliko tik po vieną karvę šeimai, o ir nuo tos reikėdavo atiduoti nustatytą kiekį pieno, nuo kiekvienos vištos atiduoti nustatytą kiekį kiaušinių. Kiaulių penėti visiškai neleido. Jeigu žmonės ir nusipenėdavo kokį kiaušinėkštį, tai slapčiomis klojimuose ar peludėse. Blogiausia buvo tas, kad įvedė tikrą baudžiąvą. Kaimynystėje su mūsiškiu buvo du rusų kaimai ir du vienkiemiai, iš kurių gyventojai, artinant vokiečiams, išbėgo į Rusiją. Tuose kaimuose ir vienkiemiuose apsigyveno vokiečiai karo invalidai. Jie administravo paliktus kaimus. Reikėjo tų kaimų ir vienkiemų žemę apdirbti. Darbymečiu iš kiekvieno kiemo varydavo po vieną darbininką su arkliu ar be arklio, – žiūrint koks darbas. Už darbą nieko nemokėdavo.

Prie mūsų kaimo Patašiškio vienkiemyje buvo apgyvendintas vokiecis. Jis mūsų kaimui buvo Dievas ir karalius. Ką norėdavo, tą ir darydavo. Iš vietinės valdžios kaime buvo vokiečių skiriamas seniūnas, bet jis jokių teisių neturėjo, tik padėdavo administratoriui vykdyti vokiečių valdžios įsakymus.

Per tuos trejus okupacijos metus ūkininkai taip nuskurdo, kad pavasarį nebeturėdavo duonos ir laukdavo, kol rugių varpos nors kiek prinoks, tada eidavo, skindavo, džiovindavo ir kepėdavo paplotėlius.

Kultūrinis gyvenimas buvo visiškai sustojęs. Mokyklos neveikė. Iš laikraščių – tik viena „Dabartis“ buvo leidžiama, bet ji buvo visiškai vokiškos orientacijos. Lietuviškų knygų visiškai nebuvo.

<...>

1917 metų rudenį į Palėvenėlės atlaidus (kermošių) atvyko iš Smilgių kaimo netoli Kupiškio mūsų giminietis Kukenis. Po kermošiaus užvažiavo pas mus į vadinamąją pokermašę.

Pamatęs mane dėdė Kukenis tarė: „Oho koks jau didelis! O į mokyklą ar eini?“ Aš atsakiau, kad su mielu noru eičiau, bet kad pas mus niekur mokyklos nėra. Pasirodo, kad Kupiškio miestelyje jau veikė pradžios mokykla ir progimnazija. Tėvelis pasikalbėjo su dėde Kukuenu ir nutarė mane tuoj pat leisti į mokyklą. Už poros dienų nuvažiavau į progimnaziją. Mane ten tuoj paegzaminavo ir pasakė, kad tikčiau į antrą klasę, bet kad labai blogi reikalai su lietuvių kalba. Gramatikos nemoku nei a, nei b. Progimnazijos mokytojas kunigas Kripaitis patarė man stoti į pradžios mokyklos trečią skyrių. Taip ir padariau. Trečiame skyriuje man

Lietuvos ūkininkų vaikai ir kaizerio kareivis. Fotografuota 1915 m.



mokytis buvo lengva. Daugiausiai kreipiau dėmesį į lietuvių kalbą ir geografiją.

1918 metų birželio mėnesį baigiau Kupiškio pradžios mokyklą ir išlaikiau stojamuosius egzaminus į Kupiškio progimnazijos antrą klasę.

Apie pažangesnes idėjas mokykloje negirdėdavome nė žodžio. Iš Tarybų Sąjungos grįžę žmonės apie tą šalį pasakodavo šiurpius dalykus: apie didžiulį badą, šiurpulingas žmonių žudynes ir kitokias baisybes. Kaimiečiai ir ūkininkai, girdėdami, kad ten atimamos žemės ir visi verčiami valgyti iš vieno katilo, baisėdavosi tokia santvarka.

Labai blogai kaimiečius ir miestiečius nuteikdavo vietiniai komunistai, kaip tyčia jie būdavo tinginiai ir apsileidėliai. Miestelyje komunistais daugiausia buvo jauni žydukai.

1919 metais Kupiškyje buvo įkurta tarybinė santvarka. Sekmadieniais ir ketvirtadieniais miestelio aikštėje vykdavo mitingai. Teko daug kartų girdėti mitinguose kalbantį Vl. Rekašių, Baliuką ir kitus žymius komunistus.

Netrukus pasirodė ir Raudonosios armijos kareiviai: apiplyšę, alkani ir blogai ginkluoti.

Tarybinė valdžia teisilaikė vos kelis mėnesius. Atsimenu, kad vieną vakarą į mūsų kaimą atvyko Raudonosios armijos kareivių kuopa ir apsinakvojo. Kareiviai buvo kažko neramūs. Pasakojo, kad jie traukiasi spaudžiami dviejų armijų: baltosios ir žaliosios. Naktį kaime ar prie kaimo kažkas keletą kartų iššovė. Rusai taip išsigando, kad viską pametę išbėgo. Tik rytą nuo Kupiškio pusės pasirodė du vežimai savanorių lietuvių ir du vokiečių kariuomenės kulkosvaidininkai. Pirmame vežime vienas iš savanorių grojo armonika ir taip linksmai vijo iš mūsų krašto Raudonąją armiją.

1918–1925 m.: atkūrus Lietuvos valstybę

Pradėjo kurtis Nepriklausomos Lietuvos valdžia. Pradžioje naujai valdžiai buvo labai sunku, nes kraštas buvo baisiai nualintas. Gyvuliai



Povilas Daukas (sėdi) su broliu Jonu Kupiškio progimnazijoje. Fotografuota 1922 m.

išnaikinti. Bėgdami vokiečiai stengėsi viską išvežti. Išliko dar viena nelaimė. Daugelis lietuvių, kurie buvo pabėgę į Rusiją, grįždami iš ten užvežė visokių ligų: dizenteriją, grįžtamąją šiltinę ir net juodąjį marą. Gydytojų nebuvo, tai žmonės mirė kaip musės rudenį. Visoje didžiulėje Kupiškio apylinkėje buvo tik vienas gydytojas Franckevičius. Be to, ir vaistų nebuvo. Mūsų kaime siautė dizenterija išguldydama jaunimą, o dėmėtoji šiltinė – visokio amžiaus žmones.

Nors labai sunkūs buvo pirmieji Nepriklausomos Lietuvos žingsniai, bet per keletą metų ūkininkai atsistatė karo sugriautus trobesius, prisiaugino gyvulių ir gyvenimas ėjo į normalias vėžes. Tik tenka pasakyti, kad ūkininkų ir darbininkų gyvenimas buvo sunkus.

Ką ūkininkas parduodavo, buvo labai pigu, o ką jam reikėdavo pirkti, – labai brangu. Pakenčiamai gyveno tik tie darbininkai, kurie turėjo nuolatinį valdišką darbą, bet tokių labai mažai tebuvo. Nepriklausomoje Lietuvoje geriausiai gyveno tik valdininkai, tarnautojai ir kunigai. Kiekvieno ūkininko svajonė buvo išleisti sūnų į kunigus, o blogiausiu atveju – nors į valsčiaus raštininkus.

Aš Kupiškio progimnaziją baigiau 1922 metais. Tuo metu keturias klases baigus buvo galima visur stoti, nes šviesesnių žmonių labai trūko. Mano svajonė buvo tapti jūrininku, bet tokios mokyklos Lietuvoje nebuvo. Tėvai, ypač motina, labai norėjo, kad važiuočiau į kunigų seminariją. Nors pašaukimo kunigystei ir nejaučiau, bet

tėvų įkalbėtas išvykau į Kauno kunigų seminariją. Egzaminus išlaikiau. Egzaminavo, be kitų profesorių, ir poetas Maironis.

Rudenį mums pranešė, kad už mokslą seminarijoje reikės mokėti grūdais, sviestu ir lašiniiais, nes tuo metu vokiečių markė nebeturėjo jokios vertės, o nauji lietuviški pinigai dar nebuvo išėję. Po vokiečių okupacijos, kai pas tėvą rūsyje buvo likusi tik viena karvė, tiek produktų sukaupti buvo neįmanoma. Parvažiavęs namo, papasakojau tėvui apie sąlygas. Tėvai labai nusiminė, kad man nelemta būti kunigu. Pasirodo, kad tie, kurie buvo ne tokie stropūs, pasiliko seminarijoje, mat visose Lietuvos bažnyčiose buvo pradėtos rinkti aukos neturtingiems klierikams išlaikyti ir visi neturtingų tėvų vaikai pasiliko seminarijoje.

Kai grįžau iš kunigų seminarijos, visose mokyklose mokslas jau buvo prasidėjęs. Sužinojau, kad dar galima patekti į Panevėžio mokytojų seminariją. Nieko nelaukdamas išvykau į Panevėžį, pristačiau dokumentus ir buvau priimtas į pirmą kursą.

Mokslas mokytojų seminarijoje tęsėsi ketverius metus. Baigė keturis kursus gaudavo teisę dėstyti progimnazijose, o du kursus – pradžios mokyklose. Neturtingiesiems valstybė mokėdavo stipendijas po 50 litų per mėnesį. Aš taip pat parašiau pareiškimą dėl stipendijos. Man labai pavyko, nes stipendiją man paskyrė Panevėžio apskrities savivaldybė – savivaldybės stipendijos buvo 75 litai mėnesiui. Gavus mokytojo teises, už stipendiją reikėdavo atidirbti Panevėžio apskrities mokyklose, ten, kur savivaldybė paskirs.

Mokytis seminarijoje buvo nesunku. Visą laiką buvau tarp pirmųjų mokinių. Mokytojai seminarijoje labai įvairūs. Dauguma geri savo dalykų žinovai, tokie kaip (direktorius Jonas Balčikonis (vėliau profesorius), prof. Melchioras Račkauskas, inž. Trejus ir daug kitų, bet buvo ir didelių keistuolių, tokių kaip mokytojai Sulikas ir Giedravičius. Daugiausia darbu apkraudavo prof. Balčikonis. Jis dėstė lietuvių kalbą ir kaip iš būsimų mokytojų reikalaujavo gero lietuvių kalbos mokėjimo. Būdavo atsitikimų, kad pirmieji mokiniai, jeigu blogiau mokėdavo lietuvių kalbą, buvo paliekami antriems metams. Užtekdavo parašyti ar pasakyti vieną nelietuvišką žodį ir mokytojas Balčikonis rašydavo vieną ar dvejetą. Sykį uždavė parašyti namų darbą – iš „Odisejos“ vienos giesmės

Skautų uniformą dėvintis Povilas Daukas (sėdi antras iš kairės) tarp mokytojų seminarijos bendramoklių. Fotografuota apie 1923 m.



santrauką. Parašiau gerai: nei vienos gramatinės, nei sintaksės klaidos. Tik vienas sakinytis tris kartus pabrauktas ir už darbą parašytas vienetas. O tas sakinytis buvo toks: „Odisėjas apleidęs Ogigijos salą“. Žodis „apleidęs“ tris kartus pabrauktas. Po šitokio parašyto žodžio tu jau nustoji jo pasitikėjimo ir kaip nori mokykis, daugiau trejetuko negausi. Dėl to, kad jis mokinius skirstydavo į sūnus ir posūnius, dauguma jo nemėgo. Toks pat buvo metodikos dėstytojas rusas Lukinas. Įdomiausias ir labai gerai savo dėstomą dalyką mokantis buvo istorijos dėstytojas prof. Račkauskas.

Seminarijoje veikė šios moksleivių organizacijos: ateitininkų, šaulių ir skautų. Aš priklausiau skautų organizacijai. Ši tarptautinė organizacija labai atitiko jaunimo psichologiją: čia daug dėmesio buvo kreipiama į sportą, o svarbiausia – į savęs auklėjimą. Vasaros metu skautai organizuoda-

vo stovyklas ir net vykdavo į kitas valstybes ir vadinamąją Džamborę. Tos stovyklos kasmet buvo organizuojamos ir vis kitoje valstybėje. Skautų organizacijoje turėjau visus laipsnius – nuo eilinio iki skautininko. Mokytojų seminarijoje veikė Didžiojo kunigaikščio Vaidoto draugovė. Dvejus metus išbuvau tos draugovės draugininku.

1925–1934 m.: darbas mokykloje

1925 metais baigiau Panevėžio mokytojų seminariją ir gavau pradžios mokyklos mokytojo teises. Parvykau į tėviškę ir laukiau paskyrimo. Išlaukiau penkis mėnesius, o paskyrimo vis negaunu. Penki mėnesiai be darbo labai prailgo. Kad nebūtų taip nuobodu, nueidavau į kaimyninę Vėžionių pradžios mokyklą ir tenai pavaduodavau mokytoją.

Kartą nuėjau pas pažįstamą mokytoją J. Markevičių į svečius. Ten kaip tik radau bevizituojantį Panevėžio apskrities inspektorių Adomulį. Išsikalbėjome. Aš pasiskundžiau, kad ilgai negaunu paskyrimo. Inspektorius mane pradžiugino pranešdamas, kad po Naujųjų metų bus laisva vieta netoli nuo Panevėžio Paliūniškio pradžios mokykloje. Liepė tuoj parašyti pareiškimą. Pareiškimą jis pasiėmė ir žadėjo netrukus atsiųsti įsakymą. 1925 m. gruodžio 27 d. gavau įsakymą, kad esu paskirtas į Paliūniškio pradžios mokyklą mokytoju.

Paliūniškyje 1924 m. buvo pastatyta graži medinė dviejų aukštų mokykla. Kai aš nuvykau dirbti, ji buvo tik pastatyta. Dar neištinkuota, todėl žiemą buvo labai šalta – mokiniai turėdavo apsirengę paltais sėdėti. O antrame aukšte, kur buvo mokytojų butai, ne tik per sienas vėjai užė, bet per plyšius matydavosi, kaip saulė teka. Šiaip mokykla buvo erdvi: turėjo dvi dideles klases, sporto salę

Panevėžio pradžios mokykla. Išleidžiamieji egzaminai. Už stalo trečias iš kairės – prisiminimų autorius, pedagogas Povilas Daukas. Fotografuota 1933 m. birželį. Fotografas A. Patamsis.





Lietuvos šaulių sąjungos Pajstrio būrio šauliai. Prisiminimų autorius Povilas Daukas sėdi trečias iš kairės. Užrašas kitoje nuotraukos pusėje: „Pajstryje šaudėme kovos šoviniiais“. Fotografuota 1929 m. gruodį.

ir drabužines. Prie mokyklos Paliūniškio šaulių būrys turėjo didelę sporto aikštę, kuria galėjo naudotis sportui ir žaidimams mokiniai.

Mokyklos apylinkė buvo didelė, todėl mokinių lankydavo daug. Dirbome du mokytojai. Vedėjos pareigas ėjo jau seniai dirbanti mokytoja Ona Gurskaitė-Aišnienė. Žiemos metu, kai piemenukai nustodavo ganyti, tai susirinkdavo tiek vaikų, kad kiekvienam mokytojui tekdavo po 50–60 mokinių.

Apylinkėje žmonės buvo labai geri. Ten mokytojas – vienintelis inteligentas, todėl buvo labai gerbiamas. Jeigu būdavo keliamos vestuvės, krikštynos ar koks kitoks balius, tai būtinai buvo kviečiami ir mokytojai.

<...>

Nors darbo buvo daug, bet rudenį būdavo labai nuobodu. Pramogų jokių. Kai pašlapdavo, tai nei išeiti, nei išvažiuoti. Vienintelis nusiramimas – darbas.

Ilgais rudens vakarais pradėjau rašinėti į įvairius laikraščius korespondencijas, o vėliau ir straipsnius. Atsimenu, pirmą pedagoginio turinio straipsnį parašiau rimtam žurnalui „Švietimo darbas“. Gal už poros savaičių gaunu

žurnalą, žiūriu – mano straipsnis iki galo atspausdintas. Dar už kiek laiko gaunu 24 litus honoraro. Tas pirmas straipsnis, rodos, man sparnus suteikė. Tada aš įsitikinau, žmogus gali viską pasiekti, jeigu jis labai nori. Nuo to laiko pradėjau bendradarbiauti „Švietimo darbe“, „Trimite“, „Karyje“, „Lietuvos aide“ ir „Mūsų krašte“.

1930-aisiais, apie Naujuosius metus, iš mokyklų vadovybės gavau kvietimą keltis į Panevėžio miesto pirmąją pradžios mokyklą mokytoju su sąlyga, kad paimsiu redaguoti tautininkų savaitinį laikraštį „Mūsų kraštas“.

Persikėlęs į Panevėžio miestą, be darbo mokykloje, iki kaklo pasinėriau į visuomeninę veiklą. Lietuvos skautų sąjungos štabas paskyrė vyriausiuoju Panevėžio skautų viršininku – tuntininku ir suteikė skautininko laipsnį. Šaulių rinktinė išsirinko savo sekretoriumi. Lietuvos darbo rūmai paskyrė Panevėžio darbo rūmų suaugusiųjų kursų vedėju. Darbo tiek, kad nors naktį nemiegok. Buvau jaunas, kupinas energijos, be to, mėgau visuomeninį darbą, tai visur suskubdavau.

Panevėžio pirmoji pradžios mokykla pagal tuos laikus buvo viena iš geriau-

sių mokyklų. Joje dirbo 7 mokytojai. Kiekvienas mokytojas turėjo tik vieną klasę, todėl dirbti buvo nesunku.

Daug laiko skyriau organizaciniam darbui. Lietuvoje labai plačiai buvo išsišakojusi Šaulių organizacija. Jos būriai veikė visuose miesteliuose ir bažnytkaimiuose. Visi apskrities ribose esantys šaulių būriai priklausė Panevėžio rinktinei. Šaulių darbui vadovavo rinktinės vadas ir pavaduotojas. Kaip pagalbinis organas rinktinės vadui padėdavo rinktinės valdyba. Panevėžio miesto rinktinės valdybos pirmininkas visą laiką buvo Panevėžio miesto burmistras Chodakauskas, Smetonienės brolis. Po 1926 m. Chodakauskas liko tautininkų partijos šulu. Jo pirmininkavimo laikais į tautininkų partiją įstojo daug karjeristų, visokių lenkuojančių ir neaiškios praeities asmenų. Tikrieji lietuviai juos vadino „tovtininkais“, nes dauguma jų nemokėjo taisyklingai ištarti „tautininkas“...

1934 m. liepos 18 d. vedžiau mokytoją Kotryną Čepinskaitę iš Šiaulių apskr. Šapnagių kaimo. Susituokėme Šiauliuose Šv. Petro ir Povilo bažnyčioje. Po atostogų žmona persikėlė dirbti į Panevėžio miesto antrąją pradžios mokyklą.

1937 m.: įspūdžiai iš Vakarų Europos

1937 m. vasarą dalyvavau tarptautinėje skautų stovykloje prie Harlemono miesto Olandijoje. 32 Lietuvos atstovai iš Kauno išvykome keleiviniu autobusu. Vežėmės su savimi palapines ir kitą inventorių. Nakvodavome miškuose ar šiaip gražiose vietose. Vokietija tuo metu labai skyrėsi nuo Lietuvos tiek puikiais asfaltuotais keliais, tiek trobesiais, tiek žemės ūkiu. Tik vienas dalykas nepatiko – tas vokiečių nežmoniškas išdidumas. Atrodė, kad tik jie vieni žmonės, o kitos visos tautos – tai šlamštas. Mes, būdami ne politikai, jautėme, kad vokiečiai ruošiasi karui. Ypač švenčių dienomis visa Vokietija buvo panaši į karo stovyklą. Čia, žiūrėk, žygiuoja vyrų kuopa, apsirengusi rudomis uniformomis, čia kitas būrys juodomis, čia hitlerjugendo būrys; visi su orkestrais, būgnais ir dainomis.

Atsidūrus Olandijoje jau visiškai kitas vaizdas: žmonės malonūs, labai kultūringi, mandagūs. Visur kur lygumos, didžiausios rožių, hiacintų ir kitokių gėlių plantacijos, žalios pievos, pilnos juodmargių galvijų. Nuvykome į stovyklos vietą netoli Roterdamo. O ten pajūryje jau ištisas palapinių miestas. Stovyklavo iš viso pasaulio apie 32 000 atstovų. Mūsų kaimynai buvo portugalų ir indų skautai. Kiekvieną vakarą degė laužai ir ten vyko visų tautų etniniai pasirodymai: šokiai, dainos ir vaidinimai.

Mes savo stovyklą buvome įrengę skoningai. Be to, iš Lietuvos buvome atsivežę daug liaudies meistrų sukurtų, taip pat dekoratyvinės dailės dirbinių iš gintaro. Stovyklos teritorijoje įrengėme mažą muziejų. Kitų kraštų skautai gausiai jį lankė. Prie muziejaus iškabinome Lietuvos žemėlapi, kuriame Vilniaus kraštas buvo parodytas Lietuvoje. Šį žemėlapi pamatę Lenkijos skautai pakėlė didelį triukšmą ir pareikalavo, kad mes jį nuimtume. Ginčas pasiekė net tarptautinės stovyklos vadovybę. Buvo atėjusi komisija, bet vis dėlto žemėlapi paliko. Kitą dieną lenkai pritykojo, kada mūsų stovykloje buvo likę mažai žmonių, žemėlapi pavogė, bet tą pačią dieną tarptautinės stovyklos vadovybės



Lietuvos skautai pakeliui į Olandiją. Prie Marienburgo pilies. Fotografuota 1937 m.

įsakymu su didele gėda turėjo grąžinti. Tas ginčas su lenkais dėl žemėlapiro labai išpopuliarino Vilniaus klausimą tarp kitų tautų atstovų. Į mūsų stovyklą ateidavo kitų kraštų skautai ir prašydavo paaiškinti Vilniaus bylą.

Mus stebino tik vienas dalykas, kad kitų kraštų skautai net nežino, kur yra Lietuva. Dauguma lietuvių maišydavo su latviais. Keista, kad Lietuvos geografinės padėties nežinodavo, bet kad Amerikoje gyvena garsus lietuvis boksininkas Šarkis-Žukauskas, žinojo dauguma.

Iš Olandijos per Vokietiją, Belgiją ir Prancūziją vykome į Paryžių, kur tuo metu buvo surengta pasaulinė paroda. Kas pirmiausia krito į akis įvažiavus į Prancūziją, tai prancūzų draugiškumas ir linksmumas. Kiekvienas

sutiktas prancūzas atrodė kaip senas ir geras pažįstamas: kalba, pasakoja, juokiasi, visiškai neimdamas į galvą supranti tu jį ar ne. Tuo laiku, kai mes keliavome, Prancūzijoje buvo pats vynuogių derliaus nuėmimas. Valgėme vynuogių tiek, kiek lindo. Jos tuo metu buvo labai pigios. Už kilogramą mokėdavome vieną franką, kas mūsų litais buvo 38 centai.

Paryžiuje apsistojo pigiame viešbutyje Madrido gatvėje. Šiame mieste buvome numatę sustoti tik vienai savaitei, todėl reikėjo skubėti aplankyti visas įžymesnes vietas ir susipažinti su pasauline paroda. Parodos lankymui skyrėme tik dvi dienas. Čia buvo tiek įdomybių, kad nuodugnai viską apžiūrėti nebūtų užtekę ir visos savaitės. Parodos paviljonai buvo

išsidėstę Eifelio bokšto papėdėje ir užėmė keliasdešimt kvadratinį kilometrų plotą. Kiekviena valstybė turėjo savo paviljonus. Kiekviena valstybė savo paviljone norėjo parodyti, ką ji yra pasiekusi technikos, kultūros ir buities srityse. Tarp daugybės radome ir Lietuvos paviljoną. Jis buvo labai kuklutas, bet įrengtas skoningai. Jame daugiausia buvo tik gintaro dirbinių ir liaudies audinių.

Teko lankytis Paryžiaus katedroje, Versalio rūmuose ir daugelyje muziejų. Pastebėjome, kad Paryžiuje labai daug rusų. Dauguma jų pabėgę iš Rusijos nuo revoliucijos 1917 metais. Su vienu iš jų, taksu vairuotoju, susipažinome. Jis pasisiūlė supažindinti mus su naktiniu Paryžiumi – visą naktį vežiojo po naktinius barus ir kitokias pramogų vietas. Pagaliau nuvežė į naktinę pramogų vietą „Raudonasis malūnas“, kur patyriau tokį nuotykių. Užėjus ten būtinai reikia ką nors užsakyti valgyti arba gerti. Mes pinigų mažai teturėjome. Oficiantas tuoj padavė meniu su valgių ir gėrimų sąrašu. Peržiūrėjau meniu ir matau, kad viskas labai brangu. Bet pastebėjau, kad kažkas tekainuoja tik vieną franką. Nudžiugęs tą patiekalą pirštu parodžiau oficiantui. Netrukus grįžta oficiantas ir kažką neša, o publika juokiasi iš mano pasirinkimo. Oficiantas šypsodamas

prieš mane padėjo mano išsirinktąjį patiekalą: žiūriu, kad daugiau nieko, o tik vienas keptas česnakas.

Mums tada rūpėjo ne valgis ir gėrimas, bet norėjosi pamatyti, kaip paryžiečiai linksminasi. Jau buvome apsilankę kituose kraštuose naktinėse pasilinksminimo vietose, bet tokių kaip Paryžiuje dar neteko matyti. Čia padavėjos visų rasių gražuolės. Jų apdaras beveik kaip levos. Lankytojai daugiausia vyrai. Jie čia geria, šoka, o vėliau pradingsta už aksominių užuolaidų. „Raudonąjį malūną“ lanko tik turtingesnieji paryžiečiai. Vidutynsis luomas turi „Juodąjį katiną“ ir daug panašių įstaigų. Susipažinę su naktiniu Paryžiaus gyvenimu kitą dieną aplankėme Versalį – karalių rūmus.

Paskutinę dieną Paryžiuje skyrėme parduotuvėms. Tuo laiku Paryžiuje viskas buvo daug pigiau negu pas mus Lietuvoje. Ten už vieną franką buvo galima nupirkti tiek, kiek pas mus už litą, o frankas buvo veik tris kartus pigesnis už mūsų litą.

Paryžiuje prisipirkę namiškiams lauktuvių atsisveikinome su sveitinga Prancūzija.

Reikėjo pervažiuoti visą Vo-

kietiją ir šiuos miestus: Sarbriukeną, Miuncheną, Niurnbergą, Drezdeną, Leipcigą, Berlyną ir Karaliaučius.

Ilgiau sustojome tik Miunchene. Čia buvo toks nuotykis. Pastatę mašinę išėjome apžiūrėti miesto. Norint patekti į miesto centrą, reikia pereiti viaduką. Matome viaduko sienoje įmūrytą bronzinę lentą. Žmonės praeidami pro tą lentą pakelia peties aukštyje ranką, lyg ką sveikindami. Mes nieko nežinodami pažiūrėjome į lentą ir rankų nepakėlėme. Nenuėjoje nė dešimties metrų, kai prisistatė policininkas. Jis ėmė klausinėti, kodėl nepakėlėme rankų. Teisinomės, kad nieko nežinome. Nieko negelbėjo mūsų pasiteisinimas. Policininkas mus visus nusivedė į policijos būstinę pas patį viršininką. Viršininkas išklausinėjo, kas mes tokie, iš kur esame ir kur vykstame. Pasipasakojome, kad

Pavilo Dauko atvirlaiškis žmonai Kotrynai iš kelionės į Vakarų Europą. Atviruko averse Kionigsbergo vaizdas. 1937 m. liepa.





Lietuvos skautai Soldino miške tvarko paminklo, pastatyto Dariaus ir Girėno žūties vietoje, aplinką. 1937 m.

buvome pasaulinėje parodoje Paryžiuje, o dabar per Vokietiją grįžtame į Lietuvą. Mums baigus pasakoti, jis tarė: „Labai puiku, kad jūs tokia puiki turistinė kelionė, ir labai gražu, kad žadate aplankyti Vokietijos įžymesnes vietas, tik negerai, kad eidami pro vokiečių tautai šventą vietą nepagerbėte jos.“ Mes ir vėl teisinomės, kad nieko nežinojome.

Tada jis mums papasakojo, kad anksčiau, kai Hitleris tik pradėjęs organizuoti savo partiją, pirmą kartą jis viešai pasirodė su savo bendraminčiais toje vietoje, kur dabar kabo žalvarinė lenta. Juos pasitiko policija ir įvyko susišaudymas. Šešiolika Adolfo Hitlerio bendražygių toje vietoje žuvo. Vėliau žuvusiems miesto centre pastatytas puikus mauzoliejus, o žūties vietoje įmūryta atminimo lenta. Dabar vokiečiai eidami pro ją pagerbia žuvusiuosius pakeldami ranką.

Viršinininkas su mumis maloniai atsisveikino ir priminė: jeigu teks mums dar kartą eiti pro tą vietą, kad ir mes išreikštume pagarbą.

Miunchene išbuvome dvi dienas. Aplankėme muziejus ir kitas žymesnes vietas. Bavarai labai linksmi žmonės. Vakaraus mieste kur tik randa aikštelę, tuoj surengia šokius, dainuotą. Tarp jaunimo nepaprastai išplitęs turizmas. Visais keliais būriai jaunimo

su kuprinėmis ant pečių keliauja po šalį. Turizmui sąlygos puikiausios. Miškuose, kurie tvarkomi nepaprastai gražiai, visur pilna pristatyta nakvynės namukų. Užėję turistai gali pernaktuoti ir išsivirti arbatos.

Keliai visur asfaltuoti. Pakelės apšaldintos vaismedžiais. Visur nepaprastai švara ir tvarka.

Trumpai sustodami, važiuojame pro Niurnbergą, Drezdeną, Leipcigą ir atvykome į Berlyną. Berlynas – didelis miestas, bet nieku ypatingu nepasižymintis, gal tik geriausiu žvėrynu. Berlyne apžiūrėjome keletą muziejų, žvėryną ir Potsdame Sanssouci rūmus, kurie nepaprastai prabangūs. Už Berlyno nuvažiavus gal 200 kilometrų, naktį laukuose užklupo didelė audra su smarkiu lietumi. Jokio miestelio neprivažiuojame, kur galėtume pernaktuoti. Gerai, kad kelyje prisivijome uniformuotą nacionalsocialistų rudmarškinį. Kreipėmės į jį, kad parodytų, kur galima pernaktuoti. Jis pažadėjo duoti mums nakvynę. Įsėdo į mūsų mašiną ir važiuojame. Privažiuojame didelį dvarą. Lipdami iš mašinos pastebėjome, kad čia labai daug ginkluotų žmonių. Mūsų palydovas nuvedė į rūmus. Eidami koridoriais, pastebėjome daugybę pagyvenusio amžiaus žmonių, vilkinčių tamsiai mėlynos spalvos drabužiais.

Tie žmonės sužinoję, kad mes užsieniečiai, apspito mus ir pradėjo klausinėti, kas dedasi pasaulyje, patys pradėjo pasakoti apie save. Pasirodo, kad mes pakliuvome į koncentracijos lagerį, kur patenka visi Hitlerio politikai neištikimi asmenys. Daug su jais mums neteko išsikalbėti, nes lagerio administracija, pastebėjusi, kad įsileidome į kalbas, tuoj juos nuo mūsų atskyrė. Iš trumpų pasikalbėjimų sužinojome, kad jie visi ten sėdi už tai, jog nenorėjo būti patrankų mėsa. Apnakvindino mus didelėje salėje ir su lagerininkais susitikti nebeleido.

Vėliau reikėjo pervažiuoti Dancigo koridorių, kurį valdė lenkai. Lietuva su Lenkija tada diplomatinių santykių nepalaikė, tai lenkų vyriausybė nedavė vizos pervažiuoti koridoriumi, reikėjo mašiną pervežti geležinkelio platforma, o patiems vykti traukiniu. Pervažiąvę koridorių atsiėmė mašiną ir toliau vykome į Soldiną, kur palaidoti mūsų lakūnai Darius ir Girėnas. Sutvarkėme jų kapą (iš tikrųjų ten žūties vieta, – red. past.). Apžiūrėjome pušynėlį, kur jie nukrito. Pasirodo, kad iki miško pakraščio buvo likę apie 20 metrų – tiek trūko, kad lakūnai būtų nusileidę ant lygaus lauko. Netoli žuvimo vietos yra vienkiemis. Teko su tuo ūkininku, kurs visą tą tragediją matė, kalbėtis. Štai ką jis pasakojo: „Apie vidunaktįėjau pažiūrėti arklių, kurie buvo priišti

pievoje prie miško. Pamačiau žemai virš miško atskrendantį lėktuvą. Lėktuvas apsuko ratą. Atrodė, kad lakūnas ieško vietos nusileisti, nes matėsi, kad vienas lakūnas šviečia kišenine elektros lempute. Apsukęs ratą lėktuvas leidosi į miško pakraštį. Aš išgirdau triukšmą. Nuo triukšmo išsigando mano netoli buvę arkliai ir nutrūko. Sugaudęs arklius, parvedžiau juos namo į tvartą. O kai sutvarkęs arklius nuėjau pažiūrėti, kas ten įvyko, jau radau daug vokiečių policijos ir iš kaimyninio koncentracijos lagerio sargybinius, kurie jau tvarkė žuvusius lakūnus. Aplink jau visur vokiečių policija išstatė sargybas ir į žuvimo vietą nieko nebeprileido.“

Po šios tragedijos visoje Lietuvoje labai plačiai sklido gandai, kad lakūnai buvo vokiečių pašauti. Galėjo būti ir tiesa, nes labai įtartinas vokiečių valdžios skubėjimas visa sutvarkyti žuvimo vietoje iki atvyks Lietuvos valdžios atstovai. Iš Soldino niekur nebesustodami grįžome į Kauną.

Kelionėje išbuvo pusantro mėnesio. Daug įdomaus pamatėme, bet važiuojant per Vokietiją buvo labai nejauku, nes buvo galima jausti, kad Vokietija ruošiasi karui.

1940 m.: Lietuvos okupacija

Ir iš tikrųjų greit prasidėjo mūsų tautai tragiški įvykiai: vokiečiai užėmė Klaipėdos kraštą, Tarybų Sąjunga Lietuvoje įkūrė savo kariuomenės bazes.

Ėjo kalbos, kad greit Tarybų Sąjunga užims ir visą Lietuvą. 1940 m. birželio 16 d. visais keliais paplūdo Raudonosios armijos pulkai, o padangėmis – lėktuvų eskadrilės. Pažiūrėti žygiuojančios kariuomenės nuėjau ir aš.

Kariuomenė atrodė labai prastai. Apiplyšusi, blogai aprenpta. Net karininkai apsiavę brezentiniais batais. Pralaidę žygiuojančius pėstininkus, nuėjau į kitą sankryžą pažiūrėti važiuojančių tankų. Ten prie sankryžos radau susirinkusią minią panevėžiečių pasitikti atžygiuojančiųjų. Prisiartino kolona tankų. Iš priešakinio tanko iššoko tarybinis karininkas ir linksmai nusiteikęs pasveikino panevėžiečius: „Здравствуйте, граждане Литвы! Мы Вам привезли счастье и свободу!“ (Sveiki, Lietuvos piliečiai! Mes jums atvežėme laimę ir laisvę!) Panevėžiečiai neparodė didelio entuziazmo, tik keletas jaunuolių įteikė tarybiniam karininkui gėlių. Minia greit išsiskirstė ir

aš parėjau namo. Iki mieste bent kiek nurims nuotaikos, išvykome su žmona į Berčiūnų vasarvietę. Vasarotojų dar labai mažai tebuvo, tai iš nuobodumo kitą dieną vėl nuvykau į Panevėžį. Ten sužinojau, kad mūsų vyriausybė su prezidentu Smetona priešakyje pabėgo į Vokietiją. Ir daugelis panevėžiečių, aukštesnių valdininkų, karininkų ir šiaip gyventojų, kurie dar iš 1917 m. laikų žinojo, kaip komunistai elgiasi su jiems nepatinkamais žmonėmis, taip pat išvyko. Galvoju: ką man daryti? Sutinku miesto sode Raguvėlės girininką Matulionį (atėjus bolševikams jis buvo miškų ministru). Pasiklausiau jo patarimo. Jis trumpai ir aiškiai man pasakė, kad už tautininkų darbus reikės atsakyti. Dar sutikau mokytoją Bliūmą, pasiteiravau, ką jis mano daryti. Jis sakėsi bėgsias ir man patarė tą patį daryti. Ir dar pridūrė: „Jeigu nebėgsi, tai pasiimk kastuvą, nueik į Žaliąją girią, išsikask duobę ir atsigulk.“

Tokių nelinksmų patarimų slegiamas parvykau į Berčiūnus ir iki vakaro liūdnų minčių apimtas vaikščiojau po pušyną. Vakare anksti nuėjau gulti.

Naktį sapnavau labai keistą ir, kaip vėliau paaiškėjo, labai pranašiską sapną. Rodos, einu per tankų mišką. Priėjau gražią aikštę. Iš kitos aikštės pusės virš medžių teka saulė. Staiga

matau: iš miško į aikštę išeina su visa svita Stalinas ir skaito kažkokį raštą. Rodos, girdžiu, kad skaito apie mane. Aš išsigąstu, bėgu tolyn, o priešais atbėga du dideli šunes. Jie puola mane ir aš nubundu... ■

Tęsinys kitame KARIO numeryje

Parengė Dalius Žygelis

Daukų šeima šalia vilos Berčiūnuose. Berčiūnai buvo tarpukario kurortas netoli Panevėžio. Pirmas kairėje – prisiminimų autorius Povilas Daukas; dešinėje – jo žmona Kotryna Čepinskaitė-Daukienė su sūnumi Povilu.





Ramūno Vaitkaus pieš.

Pėdsakai

Partizanai, gyvenantys šiluose, pristigdavo maisto ir būdavo priversti žygiuoti į kaimus pamaistauti. Jie palikdavo aiškiausius pėdsakus net iki pačių slėptuvių. Man tuo metu teko lankytis *Balučio*, *Žilvičio* bei su jais gyvenančių vyrų bunkeriuose ir įsitikinti, kad nuo kaimų iki jų slėptuvių buvo palikti sniege labai aiškūs takai. Kitokių pėdsakų miške beveik nebuvo. Vyrai, žygiuodami žąsele per storą sniego dangą, palikdavo gilų taką, kuris visiškai neužsimaskuodavo net šviežiai pasnigus.

Partizanai *Šturmas* su *Žilvičiu* ir jų globėjas paprastai prie bunkerio eidavo prie batų prisirišę specialų įtaisą, paliekantį pėdsaką, panašų į kiškio pėdeles. Vėliau panašus maskavimasis buvo plačiai naudojamas daugelio partizanų, kurie, esant sniego dangai, gyvendavo miškuose. Tokius įtaisus mačiau naudojant ir Tauro apygardos štabo pareigūnus 1948–1949 metų žiemą.

Šaltinis: RAMANAUSKAS-VANAGAS, Adolfas. *Daugel krito sūnų... Partizanų gretose*. Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2017, p. 232.